

Kahuski Päivi:

„Munaloomka asõmal
hõõrtedi värmilitsi
munno saali
põrmandu pääl
kirkõsilma päält.“
lk 2

Ragnar Viir:

„Õgatahes om Verskah
tervendämisõs väiga' hüä
keskkund olõmah ja ma
ooda kannahamadult, ku
ma saa jäl' sinnä' minnä'“
lk 3

Kala Ingrid:

„Edimäne preemia anti
Andresoni Sigrele.
Timä kleidiga „Tahassi jo
pidolõ“ võisõ minnä'
õgalõ olõmisõlõ.“
lk 11

Setomaa

Hind 1 euro

Mai 2021, nr 5 (378)

Välläandmist tugõ Setomaa Kultuuriprogramm

Vahel Setomaa valla leht

Kuurort om hüä olõmisõ kotus

Verska kuurort 50

TARO IGOR

Suunulga' nösösõ' ülespoolõ nii ku eishindäst. Nakas puhkus. Tuu om täüs tervendävva lödvast laskmist, kunnõ kruuksmist, magusit mustkit, suuh sulavat kamavattu ja miisõira. Kohe ti ka' kaet, õgal puul paistusõ' pedäjä', minkõ makus hõng lask hingädä' tävel rinna.

Rähni kopsminõ om kõgõ kõvõp mürä, orava maahasadanu' kukk – kõgõ suurõp oht. Viipeeglih liuglõv kalapaat tuu miilde suitsulatiga hõngu. Õdagu võit mõntkõrd kuulda' pillihellü. Kohki' laulõtas hallõt laulu, vaehtõpääle om kuulda' hõpõhelmidõ helinät ja kilkit – kas töösõlpuul lahtõ om pido? Hüüpli lask pikä joro müüä järve lakja, ku viimädse' pääväkiire' üle järve helgähäse'. Aig jäi nigu saisma. Hüä tulla', hüä olla'.

Säntse' muheda' ja maheda' mõttö' piasi' tekkümmä õgal Setomaalõ tulõjal, kiä Verska kuurortpiirkunda joud. Eri-litsõ staatüsõ sai tuu maanulk hindäle täpselt 50 aastakka tagasi – 1971. aastaga keväjä, ku Verska lahe ja Õrsava järve ümbrus kohaligu tähtsüsõga' kuurordis nimetedi. Toona' olõ-õs lahe veereh viil suuri turismiobjekte õga ettevõttit, kuki' piirkund oll suvitajidõlõ tiidä' kotus. Õga ilmaasalda' kirotõdas jo pikkä aigu tagasi Verskast ku lätidõ maast õga tetä-äs tuu lähkühe suvist laagrit Võro sõaväesalõ. Kuurortpiirkunnalõ umadsõ' väärtüse' oll' olõmah inne riiklikku määrust – lihtsalt kõiki nuid olõ-õs tuus aos tiiduspõhisõlt uurit ja sõna otsõsõh mõttõh maa seest vällä puurit.

Kuurordi üts kolmõst päämätsest omadusõst om üteh loodusõga' tekkünü' erilitsõ' kliimaatilitsõ' tingimusõ'. Tuu asäolu tõigi' puhkaja' liinast Verskahe jo 1930ndail aastil. Perästpoolõ tull mano ainu-umadsõst tunstõt ravimua kaibminõ ja mineraalvii puurmulgu' löi' võimaluisi vahtsidõ ettevõttidõ tekkimisõs, mäntse' omma' kujonõnu' Setomaa majandusõ vedureis ja inemilõ ütes hüäs kotusõs.

Nuid väärtüisi pruugi-i õga-pääväeloh hindäle miilde tuvva', no pallõhki' teno nuilõ

Kuurortravikeskus tsirgu silmä läbi.

Raudkepp Einari pilt

om Setomaa saanu' uma parhillsadõ näo – erilitsõ, tegüsä ja edesipüüdligu. Tuu paisutus tähtsidõst tähtsündmüisist ja uma perimüskultuuri väärtüstamisõst, mia om elo-jaatava hoiagu üts tullõm. Ka' kõik aig ilosabast minevast keskkunnast ja infrastruktuurist. Soomõ-ugri kultuuripäaliina tiitliga' seosõh sai Obinitsa hindäle lipuvälägu, minkõ ümbre edenese' galerii', seldsimaja ja söögikotusõ'. Verskahe rajat vahtsõnõ satam, promenat, Petseremaa Vabadussõa avvusammas ja Reegi maja om ka' näide arengudõga' seot ilmingu'. Ka' aasta külli konkurentsih silmä paistnu' Lüübuma ja ildaaigu finaali joudnu' Luhamaa om erilitsõ' pärli' soo piirkunna eri veerih.

Tegeligtult olõ-õi kuurortpiirkund näide väärtüisi täüt potentsiaali sooni aoni ammõndanu' ja võimaluisi om pallõ inäbäs.

Aastagast 1793 Saksamaal kõgõ edimätsenä asutõt Hei-

ligendammist pääle om ilmah hulga näütit kuurortpiirkundõh olnu' positiivsidõst muutuisist. Näide siäh om tõisi piirkundõga' kõrvotsidõ väikõp tüüpuudus, inäp arõnõnu' alosvärk, pareba' side- ja transpordiühendüse' ja kokkovõttõh inemisi kõrgõp elostandard ja sis-setulõki'. Kiä sis kõkkõ tuud tahasi-i?

Kuurortasta alostus „Verska kuurort 50“ ommõgi' kutsut ello, õt toeta' kohalikõ ettevõtjit ja ühingit kuurortpiirkunna väärtüisi rakõndamisõl. Kõgõ inäp nuid, kiä' olõ-õi soo aoni tuu pääle tulnu'. Ku inebidi om kuurordiga' kõgõ õgvõbalt seot olnu' Verska kuurortravikeskus, minkõ ala kuulusõ' sanatoorium ja viikeskus, ja mineraalviituitja' Värka Vesi AS ja Verska Mineraalvee OÜ, sis tegelikkusõh võiva' kuurortpiirkunna väärtüisi uma vankri ette panda' kõik, kiä' ümbruskunnah midägi' tuutva' vai tegelese' külälisi teenindamisõga'.

Eri-litsõ' kliimaatilitsõ' tingimusõ' ja puhas luudus, midä kuurortpiirkunnalt tahetas, andva' lisaväärtüist nii kohalikulõ maaskalõ, aiaviläle ku ka' tuuh keskkunnah kõrraldõt joosuvõistlusõlõ vai kontserdilõ. Kõnõlõmalda' süvõniirest ja näpotüüst, midä kuurordi külälisõ' hüä meelega' piirkunnast üteh veevä'.

„Verska kuurort 50“ märgi kasutamisõga' toontamõ piirkunnalõ umatsit ja väiga' erilisi väärtüisi, midä kohki' muial täpselt samal kujol olõ-õi. Juunist pääle tulõva' temaatilitsõ' lipu' ja tiavistustahvli' mitmõl puul kuurortpiirkunna sisenemisteie pääle. Nuid näteh saava' külälisõ' tiidä, õt nä ommaki' joudnu' erilistõ kotusõhe, mia om õgah mõttõh hüä olõmisõ kotus.

Viil saava' kuurortastaga märki kasuta' ka' piirkunna ettevõtja', kiä' tahasi' uma toodangu peritollu erilitõst rõhuta'. Ja võisi' mõtõlda' kuurortpiirkunna teema pääle

mõnõ vahtsõ vai olõmah olõva tootõ turundamisõl.

Eestih om kül' mitu kuurortpiirkunda – lisas Verskalõ ka' Haapsalu, Pärnu, Narva-Jõesuu ja Kuressaare. Eestih om mitu perimüskultuuri piirkunda – pääle Setomaa ka' Kihnu, Mulgimaa ja Vana-Võromaa. A õnnõ üteh kotusõh saava' nuu' kats väärtüst kokko – Setomaal Verskah!

Tingligult võisi' tõmmada' Verska ümbre 15–20 km läbimõõduga' tsõõri ja üldä', õt tõenõlitsõlt om sooõh piirkunnah kuurordi väärtüisil kõgõ suurõp mõõ. Ka' kuurortastagal om päämäne rõhk tuu ala sisse jäävidõl sündmüisil ja ettevõtmisil. Verskast põhah om kaasat piirkunna osas terveh rannajuun Beresje küläst pääle, lõunõh Mustuja maastigukaitsoala ja Saatsõ vaihõlinõ piirkund, lääne puul om piiris Piusa liivakuupa' ja puhkajidõ sõlm-punkt rongijaam.

Puhkus ommõgi' üte kuurordi lahutamalda' jago. Kõik,

mia tuuga' om kõüdet, kõlbas hõste kuurortpiirkunna olõmusõga'. Puhkus tähendäs lõõgastust, meelelahutust ja piirkunna avastamist. Puhatõh omma' inemisõ' vastavõtligu' hüäle ja vahtsõlõ kogõmusõlõ. Ja tuu om aig, ku õgaütel om võimalik aig saisma jättä' ja ku pia-ai kohegi' kiirustama.

Tõõnõ tähtsä element kuurortpiirkunnah om vesi. Verskah om pääle maa-alotsõ mineraalvii ka' suur viikogo lähkoh. Viiga' kõüdet ettevõtõlus ja tegevüse' käävä' kuurortpiirkunna elo mano – kallopüüdminõ, parvõsanna', järveveere puhkõmaja', kala- ja viipeo' omma' kuurordi kaaslasõ'. Verska ummamuudu lisandus om viitransport, tuu tähendäs, õt saat liiku' ütest kotusõst tõistõ müüä vett. Ja tuud kõkkõ tasos hindäle lupa', selle õt pääle kumblemisõ om vesi ka' rahustav.

Kuurortpiirkunna üts illos jago om olla' kõik aig luudusõh, jalota' müüä mõtsaratu, korada' suuri mustkit ja pääväkõllatsit kikkasiini, paksukõisi porovikkõ.

Raviressursina om kül' inäp tuntu' Verska mineraalvesi ja ravimuda, a tšuu laebalt mõtõldõh tasos hinnada' ka' perimüsklikkõ kumblemistraditsioonõ – samasääntselt leelõlõ UNESCO maailmaperändi nimistühe kant savvusanna – ja eiski' kohalikõ tervüseratu ja spordivõimaluisi. Ku midägi' innidest om viil lisas kotusõlõ mänguh, sis või kindlahe üldä', õt tegu om kuurortpiirkunnalõ umadsõ ja tuu väärtüisi kandva asaga'.

Kuurortastaga tsihis ommõgi' kõiki nuid väärtüisi inäp rõhuta' ja panda' nii külälisi ku ummi inemisi nuid inäp tähele pandma.

Üts kõgõ suurõb kuurortastaga tähtsündmüs om Lobotkah Seto Kunigriik ja pääle tuu ka' juulih Verskah Sisevete festival ja Seto Külävüü kostipäiv. Septembri edeotsah om plaan rahvusvahelinõ konverents „Verska kuurort 50“ ja hulga väigõkõisi algatuisi ja meelehpidämisi. Kuurortastaga lõpõtas 2022. aastaga juunih Seto Folk.

Tsihis om jouda' tooni', õt hüä olõmisõ kotusõ tunnõh ajasi' juurõ' ala kuurordih inäbä ku kunagi' varahappa ja annasi' võimalusõ soo erilidsõ piirkunna arõndusõl järgmäne kauk sisse tougada'.

Hüä seto rahvas!

Kevväi om nüüd sis kohalõ joudnu' ja nigu mi mail õks tavalinõ, omma' ilma' olnu hiitliku'. Taha veiga usku', õt soo keväjäga lõpõs suurõst luust ka koroonaepideemia ni mi saa tagasi uma hariliku elo, koh saava' latsõ' kuuli, inemisõ' tüüle ni rahva kokkokäüminõ om vaba. Muidogi kao-i haigusõ' kohegi, a suurt karantiini vašt inämp tulõ-i. Tuuperäst vašt omgi paras aig kaia' tuu pääle, midä soo aastak viil tuu seto rahvalõ.

Hoiami' pääsä Luhamaa rahvalõ, kiä' uma nulgaga tahtva' saia' Eestimaa aasta külästä. Aolehe ilmumisõ aigu om tuu vašt jo tiidä', a parhilla' taha veiga kittä' Luhamaa inemisõ kokkohoitmist ni ütist küläelo edendamist. Ku külämaja ka viil valmis saa, sis usu, õt ka tulõvikuh saami pallõ kuulda' Luhamaa nulgategemistõst ni kolk saa korgõst! Ma tennä kõiki küläelo iistvidäjit, kiä' saivva' uma kolga iist Luhamaal, Lüübnitsah, Ostrovah, Nedsäjäh, Uusvadah, Võõpsoh, Saatserinnah, Matsurih, Haidah, Radajil ja viil pallõdõh seto küllih. Külärahvas eis' saa uma külä kuulsast tetä' ni häõmisõst päästä'. Joudu ni tervüist kõigilõ küläelo vedosnikolõ.

Süküs tuu Eestimaal Setomaa valda ka vahtsõ' volikogo valimisõ'. Mu suuv olõs küll tuu, õt kõigist naist tegosatoõst Setomaa külädest olõsi' uma esindäjä Setomaa vallavolikogoh. Toetagõ' ummi külävanõmbit, õt nä kandideerisi' ni saasi' valitust uma külärahvast esindämä.

Timahavanõ kuningriigipäiv tulõ 7. augustil Lobotkah. Ja nii, nigu Peko om käsknü', tulõ ka timahava seto rahval hindele ülembootska valli'. Selle piat seto rahvas jo nakkama tassahillä vällä sortma tuud inemist, kiä' võisi' rahva ette paku pääle saistada'. Kaegõ' ringi, arotagõ' umavahel, õt kuningriigipäiväl olõs noid, kiä' võisi' valitust saia'. Ka timahava tulõ nii, õt ku kuningriigipäiv om vällä hõigat, saa platsi pääl õgaüts uma soovitu kandidaadi iist allkirju korjama naada'.

Vahtsõao seto kultuuri osast om saanu' ka kuuordikultuur. Ja toda jo viimäse 50 aastaga joosul. Timahavanõ aastak omgi kuulutõ kuurordiaastakast. Õga Setomaad ilma Verska mudaravi, mine-raalvii ni kuurordituristildä inämb mõista-i mõtõldagi. Pallõ õnnõ ni edenemist Verska Kuurort-ravikeskusolõ ja erilitsõlt Saarõ Vellolõ, kiä om kõik viimäse' aastakümne' tuud ettevõtmist iist vidänü'.

Edenemist ni saldmist meele!

JÄRVELILLI
REIN,
ülembootska

Suurõ tüü tegijä mälestüses

TAMMO NIKOLAI

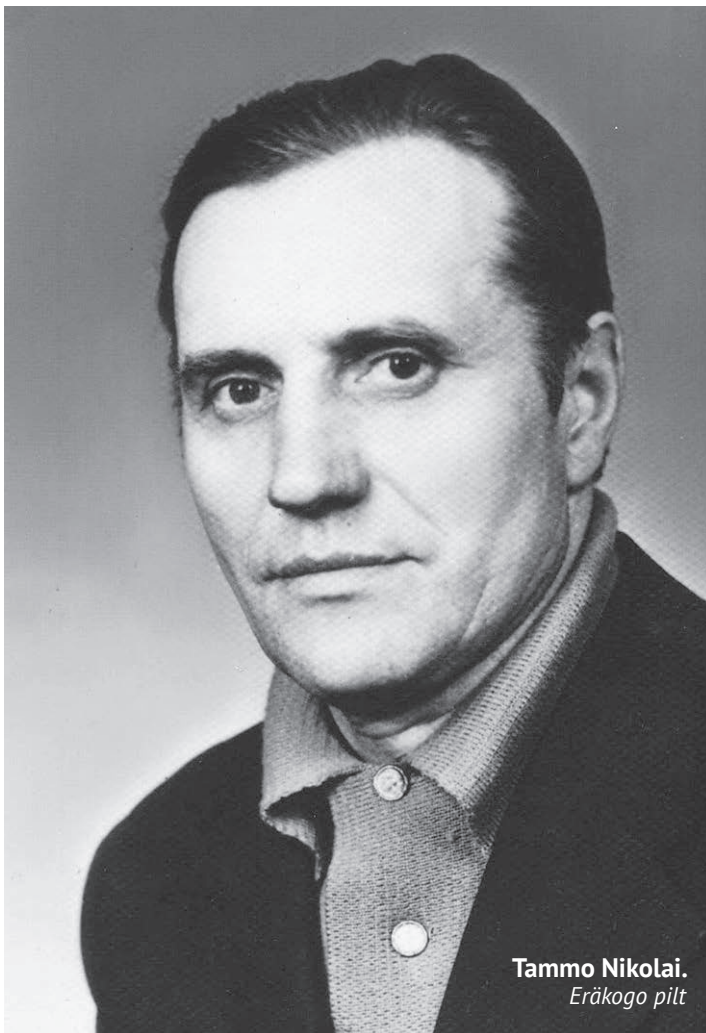
15.05.1930 – 1.05.2021

LILLAKU ANTI

Maikuu edimätsel pääväl – suurõl puulpühäl – kutsti ar' Tammo Nikolai (Mikk). Eesti vahtsõ eissaisvusõ aol pühend Mikk hulga joutu toolõ, õt Petseri maakund ja Tartu rahu piir saasi' jäl' sinnä tagasi, koh oll olnu' inne tõist ilmasõta. A samah oll tälle korgõbalt puult ant aigu ja joutu tetä' pallõ muudki' ja olla' tuu kõgõ kõrval ka' pühendünü' perreine-minõ. No', ku Mikulõ om kätte joudnu' välläteenit puhkamisõ, om meil tõisil aig mälehtä' suurõ tüü tegijät.

Mikk sündü 1930. aastagal Vilo vallah Saltanova küläh Illo (Ilja) ja Maafa (Maria) Tammo edimätsel latsõna. Peräst timmä sündü' perrehe viil tütar Veera ja Olga. Koolih käve Mikk Kosõolkah, a pia tull täl naada' avamma essä ja vannaessä Poroski veskih Abdõhha jool, kohe tulti kivile nii lähebält ku kavvõbalt. Ka' käve tä kuuh näidega' jahil ja kallo püüdmäh. Täks tuust täl nakaski' tahtminõ kavvu' mõtsah, midä tä tekk perästpoolõgi' hüä meelega', pensioniia, sis ku aigu oll inäbä.

A kõgõpäält tull tegeldä' tähtsäbidõ asjuga'. Peräst sõta hinnast sisse säädnu' nõukogodõ võim koolõst korgidõ massaga' talupidamisõ ja eräviisilitsõ veskitüü vällä, tuuperäst tull naada' mõtlõmma, kuvvamuudu edesi toimõta'. Ku sõaväeteenstus kavvõndõh Kamtsatkal ja Talinah oll sällätaadõ jätet, võtt Mikk naabri-külä Pokolduva näio Tuuligu Alli hindäle naasest. Hoolõlitsi nuuri tiinmisvõimaluusi otsmisõ' vei' näid elo joosul Valka, Lüllemäele ja Võro, kooni' nä hinnast Petserihe sisse sai'. Siih olli' umadsõ' ja tutvva' lähkoh, siih sai' rahulitsõlt kassu' tütre' Eha ja Mare.

Tammo Nikolai.
Eräkojo pilt

Tüüd pakk Petseri lihakombinaat, a peräst Põlva Tarbijidõ Kooperatiiv kokkoostupunktõga' Koidulah ja Saat-sõh. Kokkoostutüü jaost oll vaia pallõ inemisiga' kõnõlda' ja tuu Mikulõ võiga' kõlbas, tä oll lahkõ ja sõbraligu loomuga'. Kurkõ, sibulidõ, maaskidõ ja muu aiavilä kasvatajidõ otsmisõl sõit tä läbi hulga Petseremaa külli Krupast Pihkva piirini' vällä ja ku vaia, sis kavvõbahegi' – Valgõvinnehe vai eiski' Volga jõe viirde Uljanovskihe. Sammamuudu tull kokkoostupunkti kõik aig külärahvast juttu ajama ja uudissit vaeldamma. Saatsõ kokkoostupunkti toimõdi' Mikk ja Alli kooni' pensioniia'ni 1990. aastaga keskpäigah.

Suur ja tähtsä tüü naas Tam-

modõl 1980. aastaga peräotsah, ku ütiskundliguh eloh naksi' puhkma vahtsõ' tuulõ'. No' võidsõ naada' tõisi hallu tegevidõ teemadõ siäh kõnõlõmma ka' töösõ ilmasõaga' poolõst kakut Petseremaast ja mõtlõmma hilläkeiste tuu kokkolapmisõ pääle. Tammo' tõmssi' Vinne poolõl Petseri rajoonih tõisigi' üteh Kodanikõ Komitee liikumistõ ja hoiiji' üleväh küüsümüst õigusperäsest Eesti piirist.

Peräst Eesti krooni tulõkit käve' nä Petseri rajooni eesti ja seto pensionärele Eesti riigi puult ant toetust jagamah. Tuu jaos sõidi' Mikk ja Alli läbi kõik külä, koh sis viil seto rahvast elli. Mõntkõrd võti' üteh ka' latsõlatsõ' – mu' ja vele Margusõ. Mi olli sis viil väiga' noorõ',

ummõhtõ om nii ku läbi undsõ jäänü' miilde sõbralik rahvas, talotarõ' ja kehvä' külätii'. Täambätses olõ-õi siia' ilma jäänü' inäp üttegi' toonatsist inemisist õga mõnt väiga vanna küllägi'.

Ku üle piiri kauminõ ja ka' perri seeh suhtlõminõ läts kõgõst huulmalda' järest keerolitsõbast, otsusti' Mikk ja Alli üteh pallõdõ tõisi setokõisi ja eestlõisiga' 1990. aastagidõ peräotsah jal' kolimisõ ette võtta', no' sis Võro. Liina viirde ostõ majah ja aiah oll näl tegemist, vaehtõpäälsai kavvu' lähkoh Mustjärvest kassõlõ kalla püüdmäh vai jalgrattaga' mõtsah siini ja marju korjama. No' võidsõ ka' rahutsõlt miilde tulõta' elet ello ja tett tõid ja mia päämäne, kutsu' küllä latsi ja latsõlatsi.

Kõik, kiä' Mikuga' kunagi' eloh kokko puttu', võiva' ütehkuuh kintä', ku haruldasõlt hüätahtlik ja abivalms ineminõ tä oll. Tõisi avitamisõ ja toetamisõ oll üts jago timä olõkist. Väiga' läts tälle kõrda latsi käekauk – kül' ost tä näile poo-dist mänguasju ja tekk hulga eis' ka'. Jumalasõna perrä eläminõ and Mikulõ meelegindlusõ ja selge arvusaamisõ hüvütses, õigõst ja võlsist. Tä püvvä-äs kunagi' ummi saisu-kotussit tõisilõ pääle aia'; ka' kuulõ-õs Mikku kunagi' tõisist halva kõnõlõmah. Uma pühendumisõ man tä nõsta-as eishinnast kuvvagimuudu korgõbalõ – tälle oll umanõ jäiä' taadõpoolõ ja lihtsas.

Viil oll tälle umanõ, õt täl oll umamuudu nalasuun. Kindlahe tiidvä' pallõ' lähebest inemisist, õt kuvvamuudu tä võidsõ tõsitsõ näoga' kõnõlda', a sis tull näkko kavval naarahus, mia näüdas, õt taso-oi peris tõõmöli tuud juttu ka' võtta'. Mikulõ jäi' nuu' väiko' triki' umatsõs kooni' elo lõpuni'. Sama kommõh om külge kasunu' meelegi', timä tütrepoigolõ, ja kindlahe viil nii mõnõlõgi'.

Meil om olnu' suur õnn jaka' ello ja ilma säntse inemisõga'! Igävane mälestüs.

Eesti Maaülikooli kol' välähpuul konkurssi opmiskotust Setomaa noorilõ

TULLUSA KAJA

Eesti Maaülikool võtt 2021. aastagal välähpuul konkurssi opmakooni' kol' Setomaalt peri nuurt (kae' punkt 6 <https://www.emu.ee/et/sisseastujale/bakalaureuseope/vastuvott-vastuvotutingimusi-arvestamata/>).

Välähpuul konkurssi konkurriimisõ jaost om vaia Setomaa Liidu ja Seto Kongressi Vanõbidõ Kogo soovtust. Soovtusõ saamisõ jaost saata' CV, soovivaalduus ja motivatsiooni-kiri aadressil info@setomaa.ee ildabalt 5. juulis 2021. Motivatsiooni-kirä pikkus võisi' olla' puul lehekülge ja tuu jaost tulõs päämätselt kirotä' tuust, õt kuvvamuudu valit eriala võisi' avita' arõndada' ello Setomaal.

Kindlahe tulõs õigõ ao pääle esitä' sisseastmisõs vaiami-nevä' dokumendi' Eesti Maa-

ülikuuli, pallõ kaia' infot Eesti maaülikooli lehe pääl (<http://www.emu.ee/sisseastujale/>).

8. ja 9. juulil om nooril SL ja SKVK puult kokko säet komisjoniga kõnõlõmisõ päävä'. Komisjon hindas innekkõkõ kuuli opma tahtjidõ innitsit tegemisi kodokotusõh, min-kõst nä omma' huvitõt ja mäntse' omma' näide tiidmisõ' umast kodokotusõ elost ja kultuurist, kuis nä omma' valmi' kodokotusõ ello edesi viimä ja seto organisatsioonõ tegemisi olõma.

Konkursivälise vastavõtt om Setomaa Liidu, Seto Kongressi Vanõbidõ Kogo ja EMÜ vaihõl sõlmit lepingu alõsõl. EMÜ om võimaldanu' Setomaa noorilõ kol' konkursivälisest opmiskotust aastagast 2005.

Mano saat küüsüdä' 510 6664, info@setomaa.ee (Tullusa Kaja).

Lihavõõtõ tähistäminõ Meremäe Koolih

KAHUSKI PÄIVI

Setomaa kuulõ latsilõ kuu-lutõdi vällä kõgõ ilõsaba lihavõõtõmuna võistlus. Kõgõ ilõsaba muna oll värmnü' Raali Ako Meremäe koolist ja kõgõ silmäpaistuvaba pildi ilõsahe säet munnõst saat Alamäe Kaspar Verska gümnaasiumist.

Kõgõ ilõsaba' muna'.

Raali Ako pilt

Meremäe koolih tähistedi seto lihavõõdõht sookõrd vihma peräst seeh – muna-loomka asõmal hõõrtedi värmilitsi munnõ saali põrmandu pääl kirvõsilma päält. Ka' sai' latsõ' eis' munnõ värmä, võistkunnaga otsi' ja lahenda' koolimajja käkit mõistatuisi ja peräkõrra eis' tetä' šokolaadist munnä.

Dr Ragnar Viir: „Kuurort pand Verska kandih elo kauma.”

Mudaravila edimäne pääarst tulõtas miilde, kuvvamuudu väikost külakesest sai puhkajidõ paradiis

Doktor Ragnar Viir tull Verskahe jaoskunnaarstis inne, ku olõ-õs viil kuurorti, tuu oll umbõs 50 aastaga iist. Parhilla' tä eläs kül' Soomõh, a Verskaga' om kõudet läbi tiidüstüü ja timmä huvtas kuurordi edesiarõng.

TARO IGOR

Kas Verskahe edimäist kõrda tullõh oll kuvvagi-muudu tunda', õt ti tullit kuurortpiirkunda?

Olõ-õs. Aastagal 1969 ma tullit Verskahe pärast merelõmist ja tuulaiga mõista-as kül' midägi' säänest tähele panda'. Ma loodi minnä' hoops Oravilõ, koh arsti käsutusõh olõs olnu' hulga parep hopõn ja võimalus rongiga' liiku'. Viimäne oll tähtsä, selle õt naane oppõ viil stomatoloogiat ja liinast olõs olnu' parep liiku'. Rajoonijuhi', kiä' tutvusti' piirkunda, kopudi' süümetunstusolõ, õt Verska jaost olõs tähtsõp saia' vahtsõnõ arst. Ja nii ma jäi.

Kõnõldi viil, õt tuust kandist lõvvät pallo ilosit oppajit, a ma ütli, õt mul om jo üts kotoh olõmah.

Oravil ti saanu-us muaga' arstmist pruumma naada'. Kunas tull tuu ar'tund-minõ, õt Verska om erilinõ piirkund?

Ma mäntselgi' aol sai arvu, õt Verskah om mudaladõmit ja mineraalvessi uurit. Tuu juhtu täks pia pääle tüüle nakkamist. Edeotsah ma mõista-as tuud ka' tähele panda'. Tuu oll kind-lahe tsuut ildaba – täks 50 aastaga iist, ku hõigati vällä kuurortpiirkund ja ülti ka' mullõ, õt mul tulõsi' tuuh tsihih mõtlõmma naada'.

Kost tuu tiidminõ sis tull, kuvvamuudu kuurortravvi arõnda'?

Jo latsõst pääle olli nännü' professor Puusepä retsepti-blankõ ja olnu' Tarto vesiravilah, koh tä oll pääaktsionär. Sääll oll tüüh pääarstina dr Aleksander Šmaltz, kiä oll mu tädimiis. Jo 18-aastatsõna alost sääll tüüid ka' mu imä.

Ma olõ latsõst pääle kuuldnü' taastusravist, tsuklõmisõst ja vesiravilast. Tuuh oll mää-negi' ar' tundminõ, õt taa lugu võigi' olla' mullõ huvitav ja siist või tulla' eräkõrdsõlt uhkõ asi. Tuud inäbä, õt ma pärast sai votta' appi üte eloh traditsioonikandja – uma imä, kinka tüükõgõmus oll viil Tarto vesiravilast.

Kuvvamuudu Verskah kuurordi arõndaminõ pääle naas?

Sis muidogi', ku tuu asi mäntselgi' moodul vallalõ läts, ülti mullõ, õt nakka' ravimuaga' pruumma. Ma olli tuul aol viil jaoskunnaarst, kinkal oll väigokõnõ haiglakõnõ, koh olõ-õs

Dr Ragnar Viir.

Taro Igori kogo pilt

mäntsitki' võimaluisi panda' inemisi mutta.

Toona' naati jo suurõ Nõukogodõ Liidu aol umaalitsih tsukõlusasutuisih muah tsuklõmist kõrdapiteh tõistsagamatsõst tegemä. Muaga' mähkminõ ja aplitsiirminõ (täpse kotusõ pääle mua pandminõ) sai tähtsäs, selle õt panti tähele, õt säänestmuudu saat kokko hoita'.

Üle ilma tiidä' kuurordõh – Karlovyy Varyh ja Baden Baden – oll mua seeh olõminõ õks viil avvu seeh. Mi käve ka' ütte uhkõts tsukõlusasutust Jessen-tukih kaemah, koh arhitekti' käve' umma asja uurmah, a minnu kutsi' pääarsti keldrihe. Ma juhe timä tähelepanu põrmandualossilõ vannolõ, midä inäp pruugita-as.

Mul oll meeleh Odessa professori Moissei Belenkij üteli, õt tsuklõminõ om kõgõ parep ja ku veidõgi' saat, pangõ' inemiso' muaga' täidet vannõ sisse. Nii om Verskah ainuma kotusõna Eestih soo aoni' ehtsä' kõrralitsõ' muavanni'.

Kas alostus oll keerolinõ?

Muidogi' paras hüä lugu om tuu, õt kinkalõ ma pia mõnõ aša kaumatoukamisõ iist väiga' tenolik olõma – tuu oll toonanõ sanitaar-epidemioloogilitsõ jaama arst Svetlana Malõgina. Tä tegeli mi Verska ambulatooriumiga' mitu kõrda. Kukki' personal oll mul väiga' hõste opat, sis edimätsel kontrollikaukil joudsõ tubli sanitarikõnõ kõik kausi' segi aia' ja ma sai iihkirju rikmisõ iist edimäts kaskkirä.

A ku mi vana haiglakõsõ aig nakas läbi saama, sis mi olli säällaal, koh meil tull kõõ-

Dr Viir näütäs tiid tulõvikku.

Verska kuurortravikesküsõ pilt

gih sama pliidi pääl haigilõ muta lämmistä' ja säälsamah tetti näile ka' süvvä'. Sis ma palssi Svetlana Malõginal tetä' hindäle ka' tõõsõ kaskkirä, õt säänestmuudu tohi-i. Tuu pand aša' liikumma, õt väikost haiglakõsõst nakas tekkümmä suur katõkõrralinõ maja.

Kuvvamuudu sis muda vanni sai?

Väkev lugu oll tuu mua kõrraldamisõga'. Mõnõ' patsiendi' tei' meil tüüd tuuperäst, õt nä olli' ravil olnu' ja sai' pärast viil ravvi. Näütises vele' Käämre' Rāpinäst ummi poigõga' olli' ehitüsel suurõs abis. Juhan Pertšjatkin oll väiga' tubli miis – viina kül' visas, a kullat-sidõ kassiga'. Tekk mullõ igä-vätse uhkõ muasüsteemi, mia

pand mua juuskma rostõvapu torra piteh, mia' tulli' Põlva piimätehasõst. Nuu' olli' säksa toro', mäntse' tehasõ sisus-tusõst üle jäi'. Ka' piimätehasõst peri koorõjahutajast teimi mineraalvii soojõndaja. Meil juusk mineraalvesi umal survõl koorõjahutajast läbi vanni. Ja patsiendi' sai' toona' mõlõ-bit vannõ.

Kohki' om mul kiräh, õt mäntselgi' aol mi naksi mineraalvett ka' joogis pakma, kuki' rahva siäh käve edimält sääne jutt, õt mineraalvii pärast lätt autosit inäp rostõ ja justku olõs naanu' inemisiil neerukivve inäp tulõma, a tuu olõ-õs muidogi' tiidüspõhinõ jutt.

Mi võti muta spetsiaal-sõlt praamil. Tuuga' läts nii, õt üteli keväjäl tuu uppu ar'. Ja

uppu tä tuuperäst, õt ma käsi miihil sügüse praami kalda lähkohe mitte tuvva', a nä julga-as tuud õks väiga' kavvõndõhe jättä'. Ja iä tougaski' praami vasta põhja katski. Mi käve pärast üte mi puhkajaga' sõaväejaoh, kost tulti roomikidõl massinaga' tuud vällä tõmbama, a tuu õnnaha-as. Praam om täämbätsse pääväni' samah kotusõh, Verskahe sisse sõitõh silla päält parebat kätt. Mi kasuti tuud pärast lihtsalt mudahoidlana.

Verska väiga' kvaliteetne muda sai kõik aig kuulsabast ja tuu vasta tunti huvvi eiski' Soomõh. Olõ-õs pallo puudu, õt Verska muta olõs naat Soomõ kumblusasutistõ vidämä, a tollisekeldüisi pärast õnnaha-as proomipartiid viiä'. No'

saava' muidogi' suumlasõ' eis' Verskahe tulla'.

Kuvvamuudu nakas Verska elo kuurordis kuultamisõga' tõistsagamatsõs minemä?

Kõik nuu' vahetusõ', kiä' valgõh majah (parhilladsõ Hirve-mäe puhkõmaja kotusõ pääl) uma ravi sai', tulli' kohalõ kolmõs nädälis ja elli' pansionaadih. Tuu oll üteh elomajah. Kokko 40 sängükotust. Keldrih tetti ravivõimlõmist. Mul väiga' vidi, õt ma sai dotsent Eva Peebo ravikihäkultuuri tegemä. Säänestmuudu sis naas pääle, õt üteh kotusõh külälisõ' elli' ja sei', a tõõsõh kotusõh käve' protsõduurõ saamah. Toona' oll mooduh kõiki vahetuisi kuuh pildistä' ja õks nuidõ pilte pääl olõjidõ näo' kõnõlõsõ' hindä iist, midä nä sääntsest ravikuurist arvssi'. Sis oll üts vahetus kol' nädälit. Tuu oll hüä pikk puhkõlaagri, no' oldas kuurortravil kõgõ pikebält nätal. Ao' läävä' tõõsõst.

Mia sis muutu väläpuul kuurortraviasutust Verska jaos?

Verskahe nakas rahvast hulga inäbä Kauma. Külälisi ja inemisi tekkü õgasugumatsi. Mitmõl kõrral joudsõ' korgpunkti puhkajidõ külätsüse' ka' suvitsidõ esinemistuurõga' – õgasagamatsõ' „hundsagu“ käve', mäntselgi' aol muutu õga elomaja keldri klubis. Vanõmuisõ tiatri nakas sagõhõppa siih Kauma ja kuulsit lauljit käve esinemäh. Nuil aastagil oll väiga' tubli kultuurimaja juht, kiä oll käpe ja mõistsõ pia kõiki kuulsuisi Verskahe tuvva'. Tutvust mullõ näütises üteli kõrral Ivo Linnat.

Muutusõ' panni' soooh kandih elo Kauma. Tuul oll nii plussõ ku ka' miinussit. Tartost tulnu' laiva päält tull mõntkõrd ka' jõminah ja larmav seltskund maaha.

Minkaga' om kuurortpiirkunna' muial tõistsagamatsõ?

Lõunõ kuurordõst olli' lakja lännü' sääntse' bessedka' – nii ku lehtla' õgal puul, koh sai mineraalvett joomah kavvu'. Ku lätsit sanatooriumi huu-nõst vällä, sis võtit üteh väiko tassikõsõ vai kannikõsõ, jalotit mäntsegi' maa ja sääll sait vabaõhu lehtlast uma mineraalvii ja tullit tagasi väigokõisi lonksukõisi võtmast. Õks lõunamaiõh om tuud lihtsa kõrralda', selle õt talvõl olõ-õi kolm.

Muidogi' oll asju, midä muialt mi sai ka' Verska sanatooriumi projektirijilõ ideedenä üteh võtta' – näütises loomulik valgusõ langõminõ ülevält alapoolõ nii pallo ku sai, sis kõrralitsõ' õhumahudi', mäntse' olõ-õs niisama lihtsalt ruumi raiskamisõs mõtõld, a anni' hüä olõmiskotusõ.

Õgatahes om Verskah tervendämisõs väiga' hüä kesk-kund olõmah ja ma ooda kan-nahtamadult, ku ma saa jäl' sinnä' minnä'.

Lõkova (Ojaverere) algkuul, 2.

Algus märsikuu aoleheh.

NASSARI ELVI

Kehvä kooliolo

Inne ku vahtsõnõ koolimaja Lõkovah valmist sai, oll' kuul 1923. aastal ehitet erämajah. Koolijuhataja om kirotanu: *koolimaja on harilik setu elumaja*. Koolimaja iist tull' majapere-mehele tiidäki rahha massa'. Kuumass oll' 140 krooni, kütminõ ja abilnõ-koolitiinjä oll' kõrraldõt peremehel. 1931. aastal oll' koolijuhatajast ja oppajast arvada' vindlane Aleksander (?) Söbin. Timä aol oll' koolih aamõtih timä ku oppaja ja viil ka koolitiinjä. Koolih oll' 46 last, kõik klassikomplekti' opõ' üteh klassitarõh, koh oll' viis katõ istmõga ni kümme nelä istmõga koolipinki. Paar aastat ildampa, ku latsi oll' kooli nimekiräh jo 57, oll' viis nelä istmõga ja viis katõ istmõga koolipinki. Ruumih olti tihkõlt kuuh. Hädäst avt' vällä vahtsõnõ koolijuhataja, kiä lask uma kuluga ar' kobõnda' katski lännu vanost pingi', nuist sai *midagi pingitaolist*. Koolilavvostki oll' puudu, osa latsi istõ ümbre kantseilelavva, kogoni oppajalavva takah.

Õt klassitarõ oll' õnnõ 39 ruutmeetrit suur ni 2,5 m korgõ, oll' ruumi ahtalt. Suurõ ruumi pääle oll' õnnõ nelli akõnd, klass oll' pümmevõitu. Koolijuhataja om ankeeti klassi kotsilõ kirotanu: *korrata, madal, kitsas ja pime*. Arvada' olõ-s ka põrmandu' veiga puhta', nuid mõsti õnnõ 35 vuuri kooliaasta joosul, nädalih vuur. Välläkäük oll' moro pääl. Juumisõst oll' kaovesi, vesi oll' tsinkplekist pangiga klassih koogu otsah. Määnestki lämmin juuki lastõlõ koolih anda-s. Katõ haaniga kässimõskmisõ annom oll' klassih saina külõh – seentseh külmänü vesi ar'. Lastõ rõiva' olli' külmäh seentseh nagla otsah, inne sãlgääjamist tull' nuu' viiä' klassitarrõ peesütämisõst vasta ahjo. Kukki kehvembist perrist latsilõ mass' riik 1936. aastal 39 kruuni ja vallavaltsus 10 kruuni tugirahha, oll' koolihkäüminõ rassõ. Kehvembä perre latsõ' pidi' käümä jalaga ka õga ilmaga. Koolil määnestki internaati olõ-s, ku vaia, olti üüd koolitarõh kotost üteh võet postelakottõ pääl.

Kooli ülevähipidamisõst mass' riik 90% tugirahha, 10%

Imädepäiv 1938 keväjä. III riah kuralt puult viies koolijuhataja Operi Adele (vormirõivih), kõrvall kurra kätt timä veli Paabo Albert (lipsiga miis), töösõl käel koolioppaja Loerand. Eräkogo pilt

mass' vald, a vallal oll' muidki kulusit ni kuul timält veiga tukõ saa-s. Oppamisõasjust oll' koolil tsirkli, nulgamõõtja (mall), meetrilatt, maakerä ni oppaja hindä tett luudusluukabinet. Viimäne oll' kõhnakõnõ: väiko kaabakõnõ saina pääl, koh mõnõ' katsõklaasi', kumpass, kaalukõnõ, suurõndusklaas (luup), piiretuslamp ni kats riista-jalost (statiivi). Õt vallavaltsus oppamisõasju ostmisõst rahha anna-s, oll' oppaja luudusoppusõ katõstõistõ jaost kõik eis' ostnu. Koolijuhataja Operi Adele om kaibanu, õt eiski kooli postini kantseilekulu' tull' hindäl massa'. Joonistamisõ jaost olli' ostõt hüä' Ostwaldi vesivärmi', a nuu' sai' poodist otsa. Sis tetti pilte värmipleiätsidõga. Latsilõ tsehkendäminõ veiga miildü, pildi' tull' ilosa', *stiliseeritud*. Tuu jaost, õt pleiätsit jagosi' aasta lõpuni, anda-s nuid latsilõ voolü. Oppaja seletüs: ... *et see tehing liig kalliks ei läheks, pidasin pliätsikarbid oma käes, et hoiduda raiskamisest*. Koolil oll' ka uma raamadukogo, koh 354 juturaamatut ni 580 tiiduslikku ja opmisraamatut.

Koolilatsits

Üteh klassitarõh tull' oppajal toimõ tulla' mitmõh vanhusõh eri klassikomplekti latsiga. 1932/1933. opmisaastal oll' kuul vil neläklassilinõ, V ja VI klassih opti edesi Pankjavitse koolih (4 km Lõkovast). 1936. aastal oll' koolih 44 opjat,

1938/1939. aastal joba 57 opjat (30 poiskõist ja 27 tütrikukõist). 1939/1940. aastal oll' koolih 55 opjat, 1940/1941. aastal 58 ja 1942/1943. aastal 63 opjat (35 poiskõist ja 28 tütrikukõist). 1936/1937. aastal oll' kuul viil 4-klassilinõ, järgmätsest opmisaastast nakaš Ojaveri algkoolih oppust saama joba ka V ja VI klassih. Pääle koolijuhataja Operi nakaš tunnõ andma ka töönnõ oppaja, Mälksõ Boris. Koolijuhataja ja kutsõstunusõga oppaja palk oll' korgõmp – Operi Adele sai kuuh 114 kruuni, kutsõlda Mälksõ 74.

Latsi käve kuuli tiidäki kõko inämbä Lõkova küläst. Lõkovahe kuuli käve ka tsuhknidõ latsi, päämätselt Ruuda küläst. 1939. aastal oll' 57 koolilatsilõ puhul märgit, õt viis om usu perrä lutõrlasõ'. Eestikeelitseh koolih oppõ ka üts vindlane ja üts mustlanõ. Kuuli käüti Lõkovahe ka tõisist küllist. 1940/1941. opmisaastal om märgit, õt 55 koolilatsõst 29 elli Lõkovah, viis last käve kuuli katõ kilomeetri kaugult Paaltsuvast, 10 last poolõ-töösõ kilomeetri takast Tseron-dõst, 11 last kõrvallküläst, katõ kilomeetri kaugult Ruudalt ni kolm last Olohvkuvast, kohe oll' maad puultõist kilomeetrit. Osa Olohvkua latsi käve kuuli ka Pankjavitse, koh oppõ tuulaiga pia 90 last.

Kuigi kuul oll' Lõkova küläh olõmah joba aastal 1919, olõ-i tiidä', ku pallõ oll' Lõkova algkooli lõpõtajit kooni 1933. aastani. Koolijuhataja Operi aruandõh oll' seletüs, õt midägi olõ-s tuu kotsilõ löüdü' arhiivist õga kooli kiräkogost. Külä nimi Lõkova muudõti ar' 1928. aastal Ojaverest, ka kuul nakaš aamõtligult kandma Ojaveri algkooli nimme. 1933. a oll' kooli lõpõtatu 11 opjat (9 poissi ja 2 tütarlast), 1934. aastal katõsa opjat (5 ja 3), 1935. aastal kuus opjat (5 ja 1), 1936. a kümme opjat (9 ja 1) ja 1937. a viis opjat (3 ja 2). 1938. a lõpõt 6-klassilitsõ algkooli viis tsurra ja mitte üttegi kabokõist. Üttekokko oll' aastil 1933–1938 lõpõtatu kooli 36 poissi ja 9 tütarlast. Inämbüiste ollgi nii, õt edimätsest kooni neländä klassini oll' latsi inämbä, a mia klass edesi, tuu vähämbäst opjit jäi. Nii oll' 1943. aastal I klassih 22 last, a VI klassih õnnõ kolm (2 poissi ja 1 tütrik).

Orase Nikolai. Eräkogo pilt

Mõnõl latsõl jäi kuul poolõlõ vaesusõ peräst, mõnõ vanõmba' arvssi', õt tütarlatsil olõki-i kooliharidust vaia. Kukki' vanõmba' võidsõ' ka trahvi saia', õt latsi kuuli saada-s, a koolijuhataja seletüse perrä trahvi tetä-s, selle õt taheta-s vihavainu kooli vasta. Koolitunnõst naksi' ar'olõmisõ' (puudumisõ') sügüse ja keväja, sis ku latsi sunti kotoh karja. Talvõl käüti koolih kõrraligult. Kuul nakaš pääle poolõst septembrist ja lats vällä kooni mai lõpuni, a mitmõgi' latsõ' tull' kuuli vil oktoobrikuu. Arvada' võeti latsi ka inne kooli lõppu ar' karja. Üte aasta (1936) olli' kõik koolilatsõ' kolm nädälit kotoh tsiatõvõ (mumps) peräst, sõa aigu (1942) jal mitu kuud selle, õt olõ-s oppajat. Nädälijago päivi oll' kuul sõa aigu kinni ka selle, õt haaru-s palotuspuid vai oll' vaia tarrõ paranda'.

Koolijuhataja Operi Adelest

Pikkä aigu oll' Ojaveri algkooli juhatajast ja tunniandjast nuur abielonaane Operi Adele. Timä oll' sääne harakteriga naane, kinkõst võisi' kirotasi h pikembält. Adele Danieli tütar Paabo oll' sündünü Võromaal Põlva kihlkunnah Heimadra küläh (nüüd Kähri Põlva-maal) 31. jaanuaril 1903. aastal. Maalats latsi edesi opma Tartõhe, koh oppõ 1920–1923 tütarlatsi kimnaasiumih. Timä elokombõ' ja päämätse' tiidmisõ' olli' tunstusõl hinnat hääst, kehvembä' olli' timäl laulminõ, võimlõminõ ni inglüse kiil. Pääle Tartõ Oppajidõ

Seminari lõpõtamist 1926 tüüt Adele Vana-Prangli algkoolih. Sääl lats timä koolijuhatajaga tüllü, mispääle timäle taheta-s praktiga-aastat arvõsta'. Vasta oll' oppajidõ seminari oppõ-nõvvukogo ja põhjos tuuh, õt timäl olõ-s tunnih kõrda (dist-sipliini); ka säksä keele tunni' olõ-s lännu kõrdapite. Ilma praktikalda saanu-s oppaja kutsõst ja nii ollgi Adele lännu ministeeriumi koolivaltsusõ vasta kohtu. Asi lats ümbre-kaemisõlõ, a arvada' õigust timä siski õs saa', selle õt 1932. aastal om timä tüütänü vil oppaja kohusõtütjänä (kutsõlda oppajana).

Adele oll' suur õigusõ takah-nõudja ja kõik asä' pidi' käümä säädüse perrä. Kohtutiid oll' timä käünü eiski uma nime ar'muutmisõ peräst. Ristmisõl oll' antu timäle kats nimme – Adele Eufrosine (Euphrosine). Töösõst nimest tahtõs naane vallalõ saia' ja vahtsõst nimest õnnõ Adelet (katõ e-ga). 1935. a kirot timä, õt taha-i põhi-mõttõ peräst kattõ ristnimme, päälegi olõvat Eufrosine *piinlikult koomiline*. Muutmisõ seletüse oll' kirotõt: *olen pidanud häbenema ja pilkeid kannatama oma keerulise nime pärast, kui on tarvis ametlikult esineda*. Ku palvõkirä pääle kostõti, õt määnestki muutmist tulõ-i, and' timä kaibusõ kohtu ja edesi ollgi aamõtlikõ papridõ perrä Adele.

Inne meheleminekit 1936 oll' Adele tennü tuu ao kotsilõ julgõ sammu: sõlmnu abielovareleping. Miis Operi Evald (1906–1980) oll' peri Orava vallast. Leping tetti Petserih notar Eiche Aksli man, Adele elli joba Lõkovah. Lepinguh oll' kiräh, õt kõik naase varandus nigu müüblakraam, söögianoma', peelet', sääl- ja alos-rõiva' omma' kõik timä vallasvara ja abielomelõ olõ-i määnestki õigust naase varandusõ pääle; ütski abielopuul võta-s ka sundust töösõ poolõ võlgu massa'. Madi küläst peri mehe Evaldi kotsilõ oll' tähendõt, õt timäl olõ-s pääle sääl- ja alos-rõividõ määnestki muud varra. Tuu kõik oll' avalikust tett ka aamõtlilikuh Riigi Teatajah ja aoleheh Uus Eesti (23. august 1936).

Inne Lõkovahe tüületulõkit oll' Adele tüütänü Valgjärve algkoolih. Arvada' tuuperäst, õt Petserimaal ku riigi piirilõ, koh tüütingimusõ' kehvembä', massõti oppajidõlõ ni riigiaamõtnikõlõ korgõmpa palka ku muial, a või olla' ka tuuperäst, õt veli Paabo Albert joba tüüt oppajana Pankjavitse koolih, nakaski 1932. aastast Paabo Adele tüüle Ojaveri algkoolih. Majah, koh kuul oll', oll' üts tarõ klassiruumi all, a kats tarrõ, küük ja sahvri olli' 1932. aasta algusõst ant koolijuhatajõlõ elämisõst. Adele selet' koolivaltsusõlõ, õt kuna Vilo vallavaltsusõlõ olõ-s oppajalõ kortinat anda', tullgi timäl elopaik koolimajja võtta'. Sääl elli timä vil sõa aol säkslaistõ aigugi, nigu Mägi Laine kõnõli (kae' ülemineväh leheh). Miis oll' ar' lännu umma kodopaika. Latsi näil olõ-s. Rahvas tiidse kõnõlda', õt abielo aol olõvat Evald üte töösõ naasega latsõ saanu.

Arvada' lats Adele Lõkovast

ar' 1942. aastal. Timä elokäügust olõ-i inämb tiidä'. Ku mehe sugulasõ' kiudutõdi, oll' ka Adele nimekiräh, a märgit olõ-i, kas timägi Siberähe saadõti. 1955. aastal oll' timä julgõlõgu arvõlt maaha võet. Kuulu järgi olõvat timä määndselgi aol olnu ravil Tartõ närvikliinikuh.

Oppamisõ raskusõ' ja rõõmu'

Umast edimätsest kooliaastast Lõkovah om Operi kirotanu ka aruandõ (alalõ arhiivih). Kirot, õt nelä klassiga oll' veiga rassõ toimõ saia', kukki' joba sügüse tekk valmist põhialigu tüükava. Õga õdagu tekk tä valmist kava, koh kirja pant *iga pisiasi*. Õdagidõ valmist' ette tunnõ ni parand' vihkõ kellä üte-katõni üüse. Rassõ oll' tüüoppusõ tunniga. Kodo' olli' lastõrikka', rahha oll' veidõ, vallast vähä api ni tullgi oppajal võtta' tüümatõrjali, minkõ sai kätte rahalda. Oppaja eis' hõõveld' haavahalgõist lastõ, latsõ' tõie' kotost olgi ja lavvakõisi, tettigi sis puu- ni olõtõid; tütrikõlõ nõklu-langu ostmisõst vott' oppaja tsuut ka maavaltusõ puult kehvimilõ latsilõ eräldet tugirahhost.

Rassõ oll' kõrralda' võimlõmistunni, sis ku väläh oll' külm. Tuuhsamah klassiruumihi tetti sis latsiga laulumõvõ. Õt pilli koolil olõ-s, sis vott' oppaja helühargiga helü ülest ja laul' ette, õt latsih laulurõõmu kasvata-da'. Suurõmbidõlõ opaš ka noodikirja. Noorõ tsuhknast oppaja arvaminõ seto latsi lauluoskusõst olõ-s kittä': *Setu ei ole laulurahvas. Kodus on lapsed tuttavad vaid leeloga, mis on primitiivne ja ilmetu. Isegi noor-põlv, kes korraliku alghariduse saanud, kunagi ei laula, vaid kui külas kokku saadakse, siis ainult leelotatakse*.

Muido oll' Operil seto koolilastõst hüä arvaminõ. Tunnih oll' timäl kõva kõrd, ka koolist välähpuul nõud' kõrda: *siis on õpilastel teadmine, et igal alal tuleb olla korrektne ja ka väike setu oskab olla korrektne*. Kasvatustüüga määntsiti häti olõ-s, selle õt halva kasvatusõ vai nõrga mõistusõga latsi olõ-s. Üte varastaja-latsõga oll' hädä, kuna kotoh arvata-s tuust halvastõ. Koolioppaja oll' ka nuurkodastõ (*haukapere*) ja kodotütarde Ojaveri rühmā (12 last) iistvidijä. Koolih kõrrald' timä latsivanõmbidõlõ ja latsilõ joulupeo', kõrrald' ka vabaduspäevä aktui si ni üteh Pankjavitse kooliga koolilõpupeo'. Õga keväjä peeti tsäilavvaga imädepäivä. Ütel aastal käve oppaja kuvvõ latsõga Petserimaa Oppajidõ Liidu kõrraldõt pikäl ekskursioonil. Käüti kodomaa paiku kaemah Talinah, Kiviõlih, Kohtlah, Narvah ja Narva-Jõesuuh.

Peräst Operi Adele ar' minekut oll' sõa aol koolijuhatajast aastal 1942/1943 Lõkovast peri Orase Nikolai (1911–1982), kiä oll' lõpõtatu Petserih Vaimuligu seminari ja tüüt peräst oppajana Vederinikah, Saatseh ja Talnah. Kuus Lõkova koolih oppus edesi käve, tuust võisi' kirotä' kiäki, kiä sääl opnu.

Mineväh lehejutuh oll' jäänü sisse viga: Kägo väärnimega koolioppaja' olõ-s umavahel abielopaar. Suur aitumma Mägi Lainele!

Lehte tegevä':

Toimõtaja Kauksi Ülle, tel 5656 9079, e-post: kauksiyille@gmail.com
Toimõtaja (lisaleht Vahtsõt Vallah) Sarapuu Indrek, tel 522 0661, e-post: indrek.sarapuu@setomaa.ee
Keeletoimõtaja Palmi Silvi
Seto keele tõlkja Sarvõ Öio
Külesäädmine Lööpri Priit
Välläandja: Setomaa Liit

Setomaa kolleegium: Külviku Helen, Kauksi Ülle, Laaneotsa Annela, Matvei Arvi, Sarvõ Öio, Leima Aarne, Kruusamäe Meelike, Jüriõ Vello, Järvelilli Rein, Leima Evelin, Mustimetsa Indrek.

Trükjä: Printall AS

Lehe ilumist tugõ Setomaa Kultuuriprogramm ja lisalehte Vahtsõt Vallah Setomaa vald.

KAASTÜÜ' saata': kauksiyille@gmail.com

vai Setomaa aoleht, Obinitsa külä, 65301, Võro maakund.

SETOMAA VALLA UUDISÕ' saata': indrek.sarapuu@setomaa.ee

Tähtaig õga kuu 12. kuupäiv.

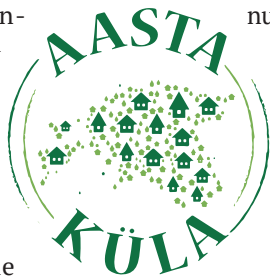
Lehe telminõ ja reklaam: tel 5627 3889, info@setoinstituut.ee

Luhamaa nulka käis hindamas aasta küla komisjon

Luhamaa nulga kandideerimisprotseduurid aasta külale said jätku 7. mail, reedesel päeval, kui külaga saabus tutvuma kümneliikmeline hindamiskomisjon, mida juhib riigikogu esimees Jüri Ratas. Kahe tunniga tuleb tiitlile kandideeriva küla esindajatel piirkonda kõige paremal moel tutvustada. Komisjonile lisaks aitab parimat küla välja selgitada ka rahvahääletus, mis viiakse läbi 1.–10. juunini.

INDREK SARAPUU

Komisjoni liikmete hulgas on ka möödunud korra, 2019. aasta võitjaküla Lüübnitsa esindaja Urmas Sarja. Teised hindamiskomisjoni liikmed on veel Taavi Kurvits maaeluministerruumist, Tarmo Kivi rahandusministeeriumist, Triin Kallas Eesti Leader Liidust, Konstantin Mihhejev Põllumajandus- uuringute Keskusest, Raul Rosenberg Maaelu Edendamise Sihtasutusest, Kalle Toomet Eesti Linnade ja Valdade Liidust, Bianca Mikovitš Maa- lehest ja Seily Sögel-Raid Eesti Külaliikumine Kodukant

liikmeskonna esindajana. Komisjoni sekretäriks on aga kodukandi liikumise üks juhtfiguuridest ja Maal Elamise Päeva projekti eestvedaja Krista Habakukk, kes andis üle ka spetsiaalsed teeviidad septembris toimuva üle Eesti peetava päeva tähistamiseks.

Setomaa piiril võeti auväärne komisjon külarahva ja vallavanema poolt vastu pillimänguga. Koos suunduti Luhamaa

Komisjoni liikmed liikusid Luhamaa nulga nölvel jalgratadega, kus peatuti oluliste objektide juures. Pildil peatus endise koolimaja juures.

Foto: Indrek Sarapuu

kerkiva külakeskuse juurde, kus anti üle õunapuuistik Mulgi- maalt. Kui Luhamaa nulga külavanem Aarne Leima oli teinud sissejuhatused piirkonna ajalukku ning olustikku, ronis komisjon ratas- tele, kus käis sõit mööda mägist maastikku, mis ka mõnelgi sõitjal selja märjaks võttis. Seltskond käis kunagise koolimaja juures, samuti Määsi mäel, kus ka Seto Kuningriigi päevi peetud. Olles käinud ka kohaliku kiriku juures, külastati kolm aastat tagasi pealinnast Setomaale kolinud peret.

Peremees Ainar Nurk tõdes Lõuna-Eesti Postimehele, et ka tema ei olnud enne kolimist varem Luhamaast kuulnud. „Esimene kord käisime, kui maja vaatame tulime. Nüüd soovime, et paljud teisedki leiaks tee siia. Kui vaatad neid mägesid ja järvesoppe, on siin väga kena,“ põhjendas ta, miks paik aasta külaks passib.

Aarne Leima leidis, et ehkki tiitel annab turismile hoogu juurde, on tähtsamgi piirkonna tunnus, mis võimaldab paremini maakonda ning kohalikku valda arendada. „Kui oled aktiivne, sind on nomineeritud ja ka pärjatud, on see eeldus, et asjad saavad tehtud.“

Ringsõidule järgnes koh-

Aasta küla

- „Aasta küla konkurss aitab meil märgata head üle Eestimaa. Igas maakonnas ootab meid kogukond, kes üheskoos on loonud armsa kodu seal, kus algab meie rahva lugu – maal. Nende edulood ja ebaõnnestumised saavad aidata kaasa, et maale jääks ja tuleks elama aina rohkem eestimaalasi. Elu käib ju kõikjal Eestis,“ rõhutas Jüri Ratas.
- Tänavuse konkursi raames antakse välja ka aasta küla puitehitise tiitel, mille pälvib puidust hoone või rajatis, kus loodussõbralikkus ja ajalooline usaldusväärsus on kooskõlas nüüdisaegsete lahendustega.
- Aasta küla valitakse üle aasta ja iga maakond esitab tiitlile oma parajasti silmapaistvaima küla või ühiselt tegutseva külade piirkonna. Eelmisel korral pälvis Eestimaa aasta küla tiitli Setomaal asuv Lüübnitsa.

tumine kohaliku rahvaga külaplatsil.

Meil kõigil ananeb aga võimalus meie küla valimiseks aasta

külaks juba 1. juunil, kui saab internetis hääletada. Sellekohane viide tuleb ka valla kodulehel ja Facebooki gruppides.

Setomaa Hooldekodu asus juhtima Anne Mägi

INDREK SARAPUU

Anne Mägi on töötanud sotsiaalvaldkonnas üle 30 aasta ning omandanud sotsiaalteaduste bakalaureusekraadi Tallinna Ülikoolis. Kõige kauem, tervelt 26 aastat on ta töötanud Sotsiaalkindlustusametis, viimased aastad aga Nõõrimaa Tugikodus.

Tänu pikaajalisele töökogemusele on ta väga hästi kursis sotsiaalvaldkonnas toimuvaga ning hiljuti lõpetatud ülikoolist on ta enda sõnul saanud innovaatilisi mõtteid ja lisateadmisi, mida tööalaselt rakendada. „Värskest omandatud tarkust võib vaja minna ka juba uue hooldekodu rajamisel,“ leiab uus hooldekodu juht.

„Minu pikaajaline ja mitmekesine kogemus sotsiaalvaldkonnas on andnud mulle nii iseseisvalt kui ka meeskonnas töötamise kogemuse ning piisava pingetaluvuse, tulemaks toime erinevates olukordades ja igasuguste inimestega,“ ütleb Anne. „Minu jaoks on Setomaa Hooldekodu juhtida uus väljakutse, varem olen olnud sotsiaalvaldkonna n-õ reatöötaja.“

Anne on olnud ka Lasva vallavolikogu liige ja juhtinud volikogu sotsiaalkomisjoni. Kohalikke kombeid ja tavasid teab ta hästi, olles ise Võrumaa taustaga ja töölegi käib ta Otsa külast Võrumaalt.

Anne Mägi. Foto: Indrek Sarapuu

Värskas Gümnaasiumi abiturientid kohtusid vallavanemaga

INDREK SARAPUU

On tavaks saanud, et igal kevadel toimub Värskas Gümnaasiumi abituriumil kohtumine Setomaa vallavanemaga, kus pööratakse hetkeks pilk olnule, olevale ja tulevikku. Seekord toimus vastuvõtt, mida võõrustas vallavanem Raul Kudre, Värskas asuvas Setomaa vallamajas.

Tänavused koolilõpetajad olid asetatud igas mõttes erilisse olukorda – maailma mõjutav pandeemia ei jätnud puudutamata kedagi. Ka meie lõpetajad pidid koolitööd lõpule viima

teisel viisil, kui on harjutud.

Lõpetajad leidsid, et mõned ained said selgeks, ent mitmes aines jäi kahjuks ka palju omandamata. Nii õpilastele kui õpetajatele olid kaks viimast õppeaastat aga kindlasti uus kogemus.

Vallavanem Raul Kudre meenutas, et neli aastat tagasi andis haldusreform erakordse võimaluse Setomaa valla moodustamiseks. „Rahvas on selle vastu võtnud positiivselt,“ leidis vallajuht. „Vald on arengusse kaasanud edukalt euroraha ja üheks järgmiseks väljakutseks on Värskas koolihoone renoveerimine.“

Abituriente ootavad ees eksamid, kõrgkoolidesse astumine ja samuti võimalus minna kaitsevõrke ajateenistusse.

Üks on kindel – suvi vahele ei jää, kuigi sel aastal tuleb paika panna plaane, mis muudavad igal juhul senist elukorraldust.

Nagu tavaks on saanud, kinkis vald ka selleaastastele koolilõpetajatele omalt poolt lõpusõrmused.

Vallavalitsus ja vallavanem soovivad kõigile lõpetajatele tuult tiibadesse ja tarku valikuid. „Kui oma õpirännakud läbi käidud, kogemused saadud, olete väga tagasi oodatud meie erilisse piirkonda – Setomaale!“

12. klassi õpilased Gretel Juhansoo, Mariete Kena, Ingvar Leping, Mallor Liblik, Joosep Rohtla, Lisette Tammisto, klassijuhataja Galina Viskar ja vallavanem Raul Kudre. Foto: Setomaa Vallavalitsus

Kevadised tegemised

Kui vallas käivad mitmed ehitused, siis tuleb paralleelselt vaadata ka tulevikku, teha ettevalmistusi võimalikeks projektitaotlusteks ja olla valmis uueks Euroopa Liidu rahastusperioodiks. Suurte projektide jaoks on tähtis hea algmaterjal ning läbimõeldud tegevused. Üheks väljakutseks on vallas kindlasti haridusvaldkond ja sellest tulenevalt on alustatud Värskas Gümnaasiumi hoone projekteerimisega. Esimene koosolek projektee-rijatega oli konstruktiivne ning loodame, et sügiseks on valminud heade lahendustega ehitusprojekt. Loomulikult on meil veel minna pikk tee ehituseni ja rahastuse leidmiseni.

Setomaa koolides käivitunud mahetoiduprojekt on toonud nähtavamaks koolitoidu ja kõik sellega kaasneva. Hea meel on selle üle, et iga kooli juures on avatud peenramaad ja Meremäel ka kasvuhoone. Lapsed teevad näpud mullaseks ja samas saavad teadmisi ning emotsiooni isetegemisest. Kokkulepitud eesmärk on saavutada 2024. aastaks kõikides valla lasteasutustes mahe- tooraine osakaaluks 20%. Teadmiseks, et Mikitamäel paaril kuul mõõdetuna on näha, et ei oldagi eesmärgist väga kaugel, ehk ainult 5–7%.

Lasteasutused arenevad ikka omamoodi ja pigem positiivses suunas. Alles seitse aastat tagasi avasime Värskas lasteaia kolmanda rühma, aga praegu on kavas neljanda rühma avamine. See on keeruline protsess, aga sellega on vallavalitsus ja lastevanemate algatusrühm palju tegelenud. Otsitud on asenduspindasid, kalkuleeritud konteineritest ehitatava ja lasteaia juurdeehitusega lasteaia rühma variante, aga lõpuks oleme jõudnud järeldusele, et Värskas asuv lasteaiahoone peab olema täielikult lasteaia käes ning sellega on tagatud ka olemasoleva toitlustuse, õueala ja kogu funktsionaalsuse tõhusus. Esmapilgul võib tunduda, et kaotajaks on raamatukogu, mis planeeritakse kolida Pikk 28 hoonesse (Värskas Gümnaasiumi vastas olev hoone). Aga kas ikka on? Arvan, et kuna see on noortekeskusest ja koolimajast paari sammu kaugusel, siis tõuseb noorte osas raamatukogu külastamise aktiivsus juba sellepärast, et see jääb nn tee peale. Eakamate grupile tagame samuti hoonete korraliku juurdepääsu ja aleviku keskusest ei jää see kaugemale. Samuti arvan, et see hoonete kompleks, kus asuvad noortekeskus, perearst, apteek, juuksurid ja mitmed teised teenindusele suunatud ettevõtjad, saab sisse suurema hoo ja piirkonda tekib hea sünergia.

Lehe ilmumise ajaks on meie põhikooli- ja gümnaasiumilõpetajatel eksamite aeg käes ja hoiame neile heade tulemuste saavutamiseks põialt. Sellele järgnevalt muidugi ka häid valikuid tulevikuks! Setomaa ootab teid!

RAUL KUDRE,
Setomaa
vallavanem

Kõik endise Meremäe valla elanikud, kes esitasid avalduse tasuta killustiku saamiseks ega saanud Setomaa Vallavalitsuselt vastuskirja avalduse mitterahuldamise kohta, nende 2021. a esitatud avaldused tasuta killustiku saamiseks on rahuldatud.

Iga taotleja saab ca 7,5 tonni killustikku. Väljavedu saab teostada alates 2.08.2021 kuni 30.09.2021. a.

Kontakt: Trev-2 Grupp, Kaimar Korde, tel 504 6460
Täiendav info: valla majandusspetsialist Lauri Saar, tel 520 4526

Setomaa Vallavolikogu istung 29.04.2021

- SA Võrumaa Arenduskeskus tegevusest andis ülevaate juhatare Tiit Toots.
- Muudeti Setomaa Vallavolikogu 29.03.2018 määrust nr 4 „Setomaa valla põhi- määrus“ – täiendati põhi- määruse paragrahvi 35, mis reguleerib vallavanema asendamist (töövõimetus, toimingupiirang).

- Tunnistati kehtetuks 12 endiste valdade ajakohasuse kaotanud määrust.
- Otsustati osta aadressil Pikk tn 28, Värskas alevik, hoone I korrusel asuvad korterimandid M2, M3 ja M4 hinnaga 75 000 eurot – Setomaa Vallaraamatukogu Värskas raamatukogu kolitakse uude asukohta

- Pikk 28 ja Lasteaia tn 2 asuv hoonekompleks jääb kogu ulatuses Värskas Lasteaia kasutusse, mis võimaldab luua neljanda lasteaia rühma.
- Otsustati lugeda tuvastatuks Usinita külas Veise maaüksusel asuva lauda peremehetus ja võtta laut arvele valla omandina.

- Otsustati kinnitada valla teehoiukava objektide nimekiri 2021–2024.
- Kehtestati määrus „Setomaa vallas korterelamute rekonstrueerimise toetuse andmise tingimused ja kord“.

Dokumendiregister:
Setomaa Vallavolikogu õigusaktid
Istungi salvestus FB: video

Lobotka küla valmistub kuningriigipäevaks

KARIN VILJUS

Setomaa valla haridus- ja kultuuriosakonna juhataja

Järk-järgult leevenevad COVID-19 piirangud ja vähenenud igapäevane nakatumiste arv üle Eesti annavad lootust, et XXVIII Seto Kuningriigipäev saab planeeritult toimuma 7. augustil 2021 Lobotka külas. Igal juhul käib selleks aktiivne valmistumine nii küla kui ka vallavalitsuse poolt.

Laupäeval, 8. mail toimus Lobotka küla talgupäev, milles osales ligikaudu poolsada inimest. 2021. aasta kuninga küla muutus talgute järel puhutamaks, avaramaks ning kaunimaks muutus ka Lobotka sadam ja vaade Värskas lahele. Aitäh Lobotka külale ja kõigile talgulistele!

Juba on käimas ka käsitööga ja toidukaupadega kauplejate ning toitlustusteenust pakkuvate ettevõtete registreerimine kuningriigipäevale. Registreerimine

Talgupäev Lobotka külas.

Foto: Karin Viljus

Lisainfo ja kontaktid

- Raili Möttus**, tel +372 56293445, raili.mottus@setomaa.ee (tava toiduala)
- Pille Malkov**, tel +372 529 8643, kyyk@setomaa.ee (seto toiduala)
- Ingrit Kala**, tel +372 5620 0057, ingrit@setomaa.ee (käsitöö)

rimine kestab 1. juunini. Täpsemad tingimused ja taotluse e-vorm on leitav setomaa.ee veebilehelt.

Seto Kuningriigi viisa mak- sab tänavu 10 eurot või 9 seto

krooni. Lastele alates 13. elu- aastast, pensionäridele ja üli- õpilastele on sissepääs 5 eurot või 4 seto krooni. Seto rahva- riietes külastajale on sissepääs tasuta.

Tartu 2024 kutsub üles looma Euroopa kultuuripealinna programmi

ANNE LAANEOTS

Tartu 2024 Lõuna-Eesti koordinaator

Euroopa kultuuripealinn Tartu 2024 ja Lõuna-Eesti omavalit- sused kutsuvad kultuurikorral- dajaid infopäevadele, kus huvi- lised saavad teada, kuidas osa- leda kultuuripealinna ürituste korraldamises. Kohtumiste käigus tutvustatakse kultuuri- pealinna lisaprogrammi regio- naalse projektitaotlusvooru tingimusi.

Regionaalse projektitaotlus- vooru eesmärk on leida Euroopa kultuuripealinna programmi silmapaistvaid sündmusi, mis toimuvad Lõuna-Eestis, kõigis Euroopa kultuuripealinna Tartu 2024 piirkonna omavalitsustes. Kultuuripealinna meeskond

ootab koos Lõuna-Eesti oma- valitsustega infopäevadele ärk- said kultuurisündmuste kor- raldamisest huvitatud inimesi, kultuurikorraldajaid, loomeini- mesi, turismikorraldajaid, loo- meettevõtjaid ja teisi tegijaid, kellel on huvi luua kultuuripea- linna programmi.

Regionaalse projektitaot- lusvooru meie valla infopäev toimub koos Võru valla ja lin- naga 7. juunil kell 15 Vastseliina rahvamajas.

Regionaalse projektitaot- lusvooruga otsitakse Euroopa kultuuripealinna väärilisi sündmusi ligi veerandile Ees- tile – Antsla valda, Elva valda, Kambja valda, Kanepi valda, Kastre valda, Luunja valda, Nõo valda, Otepää valda, Peipsiääre valda, Põlva valda, Rõuge valda,

Räpina valda, Setomaa valda, Tartu valda, Tõrva valda, Valga valda, Viljandi linna, Võru linna ja Võru valda. Euroopa kultuuri- pealinna Tartu 2024 viib ellu Tartu linn koos kõigi tiitlile kandideerinud 19 Lõuna-Eesti omavalitsusega.

Alates juulist toimuvad info- päevad ka Tartus. Neil tutvus- tatakse, kuidas saab pakkuda täiendavaid üritusi ja tegevusi Tartus aset leidvasse Euroopa kultuuripealinna programmi.

Euroopa kultuuripealinna ettevalmistusi ja elluviimist koordineerib sihtasutus Tartu 2024. Sihtasutuse töö kultuuri- pealinna ametliku programmi, turunduse jm elluviimiseks läh- tub Tartu 2024 kandidatuuri- raamatust ja loovkontseptsioo- nist Ellujäämise Kunstid.

Täiendav info:

- Erika Joonas, Setomaa valla- valitsuse majandus- ja arendusosakonna juhataja, tel 796 4647, 5745 0133, e-post: erika.joonas@setomaa.ee

Kortermajas peavad ukseid olema numbritega tähistatud

Päästeamet teavitab, et alates 1. märtsist 2021 jõustus sise- ministri 30.03.2017 määruse nr 17 „Ehitisele esitatavad tule- ohutusnõuded“ muudatus § 51 lg 4, kus nii alles ehitatavatele kui ka olemasolevatele korter- majadele kehtib nõue, et korter- majas peavad olema välis- ukseid, vaheuksed ja korteri- ukseid numbritega tähistatud.

Samuti peavad büroohoo- netes ja kortermajades olema tähistatud korrused alates kolmandast.

Vastav nõue on tingitud eel- kõige vajadusest tagada opera- tiivteenistustele kiire reageeri- mine elanike/kodanike elu, ter- vise ja vara kaitseks ajakriitilis- tes situatsioonides.

Tetisisonu, et näiteks korteri-

tulekahju korral oleks naabri- tel võimalik kiiresti välja selgi- tada probleemne korter, edas- tada info Häirekeskusele ja seeläbi päästjad, kiirabi, polit- sei suudaksid ilma aega kaota- mata jõuda abivajajani.

Tänane probleem on see, et pigem vanemates korterela- mutes ei ole koridoride vahe- ustel ja korteritel numbreid või

numbrivahemikke uste peal või nende kõrval.

Numbrite suurusele, kujule või asukohale nõudeid esi- tatud ei ole. Oluline on see, et kogu teekond välisuksest korteriks oleks tähistatud numbritega üheselt arusaada- val moel. Sama kehtib korruse- numbrite kohta.

Päästeamet

Naiskodukaitse kutsub üles repressseeritud mälestama

Naiskodukaitse kutsub kõiki üles 14. juunil mälestama juuniküüditamise ja kõigi võõrvõimude repressioonide tõttu kannatanuid.

ELISA JAKSON

Naiskodukaitse

Mälestusüritus „Ma ei unusta Sind!“ on Naiskodukaitse ellu kutsutud ettevõtmine, mil üheks päevaks saab enamik Eesti raudteejaamu mälestuslindid. Mälestusüritus toimub tänavu kolmandat korda, kuid üle-eestilisena esimest korda.

Juuniküüditamise 80. aastapäeval, 14. juunil saab enamik Eesti raudteejaamu üheks päevaks mälestuslindid juuniküüditamise ja kõigi võõrvõimude repressioonide tõttu kannatanute mälestuseks. 326 raudteejaama laternaposti üle Eesti, millel lehvimas kokku 1630 meetrit linte.

80 aastat tagasi muutus paljude Eesti elanike elu tundmatuseni. Neil tuli jätta oma kodud ja senine elu ning astuda vastu hirmutavale teadmatusse. Esimene Nõukogude Liidu okupatsioonivõimude korraldatud küüditamislaine viis endaga kaasa paljud aktiivsed ja isamaalised inimesed, kes olid

Fotolavastus: Veronika Laakso

eelneva 20 aasta jooksul andnud oma panuse parema Eesti loomisele. Okupatsioonivõim pidas neid liialt ohtlikeks. Hinnanguliselt 10 000 inimest kisti oma kodu ja juurte küljest lahti. Enamus neist ei jõudnud enam kunagi koju. Paljud äraviidutest kuulusid Kaitseliidu ja Naiskodukaitse ridadesse.

Mälestusürituse peakorraldaja Teele Raja sõnas, et mälestusüritus „Ma ei unusta Sind!“ on ellu kutsutud austusest ja

püüdest omalt poolt panustada Eesti rahva ajaloolise mälu säilimisse. Pea igas peres on ringlemas mõni lugu või alles jäetud mälestuse, mis võetud kiirustades kodunt kaasa, lootuses see kunagi vanale kohale tagasi asetada. Õnnelikud olid need, kes jõudsid tagasi oma perede juurde, vanasse kodukohta.

Praegu on seda kõike väga raske ette kujutada ja tajuda. „Meie kohus on ilustamata otsa vaadata oma riigi ja rahva

minevikule ning teha omalt poolt kõik selleks, et midagi niisugust ei saaks mitte kunagi enam korduda“, lisas Raja.

Ürituse kohta leiata peagi täiendavat teavet Naiskodukaitse kodulehelt www.naiskodukaitse.ee. Kõik Eesti inimesed on oodatud jagama sotsiaalmeedias enda perekonnaliikmete mälestusi, mõtteid ja tundeid #maeiunustasind teematrellidega. Näitame koos, et me ei unusta ...

Turvalisus ja tuleohutus Setomaa vallas

Me kõik arvame ja loodame, et elame turvalises keskkonnas ega satu õnnetusse. Tegelik elu näitab sageli muud. Kolmel viimasel aastal on Setomaa vallas põlenud üheksa eluhoonet ja tules hukkunud kaks inimest. Veel juhtus kaks veeõnnetust ja uppus neli inimest.

Siiski on võrreldes kolme-nelja aasta taguse ajaga olukord tunduvalt paremaks muutunud. Sellele on kaasa aidanud valla ja päästeameti järjepidev ning tõhus koostöö projektis „Kodud tuleohutuks“, mille toel on remonditud kütteseadmeid ja uuendatud vananenud ning ohtlikke elektripaigaldisi 16 kodus.

Värskas päästekomando on viimase kolme aasta jooksul nõustanud üle 600 kodu elaniku. Hindasime peamiselt tuleohutust ja andsime inimestele nõu puuduste kõrvaldamiseks. Kõige silmapaistvamateks ohuallikateks on kodudes vananenud ja amortiseerunud kütteseadmed või elektrisüsteemid. Mõnes kodus esinesid mõlemad probleemid koos.

Üsna sagedaseks tuleohuallikaks on ka hooldamata kütteseadmed. Kutseline korstnapühkija peab eramaja külastama vähemalt iga viie aasta tagant. Kui vahepeal ameti-meest koju ei tellita, siis tuleb kütteseadmeid vahepeal hooldada ja puhastada ise. Kortermajas peab kütteseadmeid igal aastal hooldamas käima kutseline korstnapühkija.

Kütteseadmete pealiskaudse

RAIVO KUNST

Lõuna päästekeskuse
Värskas päästekomando pealik

hoolduse kõrval ei pöörata kahjuks tähelepanu suitsuanduri vajalikkusele ja töökorrasolekule. Ometi on suitsuandur kohustuslik juba 2009. aastast ning päästnud sellest ajast paljude inimeste elusid ning vara. See väike asjake võib päästa ka sinu, su lähedase või naabri elu!

Juhin tähelepanu, et järgmise aasta algusest on kohustuslik elamutesse, kus kasutatakse tahkekütet töötavaid

kütteseadmeid (ahjud, kaminad, pliigid, katlad), paigaldada vingugaasiandur.

Gaasikütteseadmetega hoonetes on vingugaasiandur kohustuslik juba praegu. Vingu-gaas on nähtamatu ja lõhnatu, kuid ülimürgine ja võib kütteseadmest ebatäielikult põlemisel kergesti tuppa sattuda.

Üheks suureks murekohaks on kodulähedased veekogud, mis on saatuslikuks saanud kõigile neljale viimaste aastate uppunule, kes jätsid elu tiiki või ojja. Kahjuks ei pöörata tähelepanu tiigi või kraavi purrete seisukorrale ning unustatakse ettevaatus järskude ja libedate kallaste ääres. Vane-maalistele või liikumisraskustega inimestele on need ohtlikud, sest libastumise või kukkumise korral ei saada enam veest välja ja tagajärjeks võib olla uppumine või külmumine. Seega palve lähedastele. Vaadake eakate kodulähedaste tiikide või kraavide purded ning juurdepääsud üle, et nende juu-

res liikumine ja veevõtukohad oleksid turvalised.

Korteriühistute ühispidade tuleohutuses kohtame sageli sõna otseses mõttes kitsaskohti. Kõige suuremateks probleemideks on keldrite vahekäigud, kuhu kuhjatakse süttida võivat põlevmaterjali, mille seas vana mööbel, rehvid ja kaltsud. Lisaks hoitakse trepikodades jalgrataid, lapsevankreid, lillepotte ja muud, mis seal olema ei peaks.

Trepikojad on evakuatsiooniteed. Kui evakuatsiooniteel on liikumine takistatud, siis satub õnnetusel ohtu nii enda kui ka naabrite elu, kes majast piisavalt kiiresti välja ei saa. Probleemiks on see ka päästjatele, kes appi tulevad ning majja sisse peavad pääsema. Parem on olukord nendes korteriühistutes, kus on eestvõtjad olemas, kuid nende puudumisel on asjad kehvemini.

Täna Setomaa valda, kes suhtub tuleohutusse ja turvalisuse kasvatamisse täie tõsidusega ja teeb päästeametiga võimaluste piires koostööd. Lisaks ohutuslastes projektides kaasa löömisele on vald leidnud täiendavaid ressursse uute veevõtukohtade väljaehitamiseks ja vanemate renoveerimiseks. On tekkinud juba mõtted, kuidas aidata ja parandada tuleohutust korteriühistutes.

Turvalisus sõltub meist endist ja püüame hoida, et Setomaa oleks ikka KIMMÄS KOTUS! Hoiame ennast ja oma lähedasi!

Katkin ahjusuu.

Foto: päästeamet

Värskas talumuuseumis avati Setomaa pärandaed

Värskas talumuuseum sai sel kevadel olulise täienduse oma püsiekspositsioonile ja rõõmustab kõiki aiandushuvilisi. Taretagusest aial, kus varem pakkusid silmarõõmu õunapuud, marjapõõsad ja ilutaimed, on tänaseks saanud viljakas pärandaimeedega täidetud köögiviljaaed. Muuseumi aed on saanud uue tähenduse pärimuse hoidjana ja annab panuse muuseumiajanduse arengusse Eestis tervikuna.

Taluaiad on osa meie kultuuriloost ja sellega seonduv – põlissordid, töövõtted ja vahendid, kombestik, tavad – on väärt hoidmist ja edasiandmist. Pärandaimeed ja põlissortide kogumine, paljundamine ja säilitamine on tõusu-teel terves maailmas. Hoogsalt areneva aiandusäri, intensiivse põllumajanduse ja sadade uute sortide ilmumise kõrval muutub üha olulisemaks taimede geneetiline päritolu, mitmekesisus, sobivus kohaliku kliimaga ja elurikkuse suurendamine.

Setod on olnud tuntud kui praktilises meelega usinad köögiviljakasvatavad, mida on mõjutanud nii venelaste aiandustraditsioon kui paastuajad, mil liha- ja piimatoite süüa ei tohtinud. Aiasaaduste kasvatamises olid setod eesrindlikumad kui naabruses elavad eestlased ja nii kujunes sellest omal ajal Setomaal tähtis elatusallikas. Siinsed kurgid, sibulad, kapsad, maasikad, õunad ja aiamarjad oli nõutud kaup nii kohalikel kui kaugematelgi turgetel. Need ja teised pärandakultuurid, mida siinses piirkonnas on vähemalt kaks inimpõlve tagasi kasvatatud, saavad nüüd püsiva kodu Värskas talumuuseumi aias. Vajadus selle järele on, sest varem igas talus tavapärase seemnete kogumise oskus pole kaugeltki enam igapäevaelu loomulik osa. Uued ja põnevad sordinimetused pooldid seemneteltidelt on jõudnud meie aedadesse ja vanad Setomaal kasvatatud sordid kadumisohtu seadnud. Muuseum saab olla pärandaimeed järjepidev säilitaja ja seemnepanga hoidja, anda edasi aiavilja kasvatamisega seotud teadmisi ja töövõtteid.

Värskas talumuuseumi köögiviljaaed on külastajatele avatud ja seal kasvavaid taimi võib vaadelda kui elavaid museaale, millest igapäevase kaasneb oma lugu ja mälestused. Tutvust saab teha näiteks punapeadiga „Egiptus“, kartuliga „Väike verev“, põldoaga „Helbi“, pesasibulaga „Peipsiäärne“ ja veel hulga teiste Setomaa aedades kasvatatud sortidega. Õppida saab ka taimede setokeelseid nimetusi, mis võivad sootuks erineda nende eestikeelsetest vastetest.

Pärandkultuuride jõudmine muuseumi aeda ja aiapidamisega seotud lugude kogumise teekond on olnud huvitav ja jätkuvalt kestev protsess. Leida tuli seemned ja taimed ning koguda mälestusi taimede paljundamisest, kahjurite tõrjast, aiatööriistadest, saagi säilitamisest ja muudest töövõtetest. Hea meel on tõdeda, et veel tänasteski Setomaa koduaeda-

des on alles hoitud ja kasvatatakse vanu kultuurtaimi, kuid kaugeltki mitte kõiki. Pärandaia rajamisel jagas oma teadmisi Setomaa taluaiaanduse ajaloo ja koostas tekstid külastajatele Eesti Vabaõhumuuseumi püsinäituse kuraator Anneli Banner, kes on uurinud Eesti aianduse ajalugu ja aianduspärandi hoidmise, eksponeerimise ja vahendamise võimalusi Eesti muuseumides. Tema mõned aastad tagasi Setomaal toimunud välitöödelt on kogutud ja meie muuseumiaeda jõudnud mitmeid sajuandeid vana avamaakurk „Muroni“, mis on nüüdseks ka hulgalt selle seemnevaru andnud. Ka on olulist tuge muuseumiaia rajamisel pakkunud sordiaretust ja säilitamist õppinud Hannes Marienhagen, kes on olnud suureks abiks nii seemnete kogumisel kui praktiliste aiatööde osas.

Kuna aed on oma olemuselt hästi mõistetav ja praktilisi tegevusi pakkuv keskkond, siis on see üks suurepärase võimalus kaasata muuseumi aia seotud tegemistesse ka lapsi ja noori. Juba sellel aastal külastasid Setomaa koolide ja lasteaialapsed erinevaid aedvilju ning andsid oma panuse uue roigasaia rajamiseks. Koostöös Setomaa koolide lastega ootab ees sügisene saagikoristus ja seemnete kogumise aeg. Aed on rikkalik õpikeskkond, mis aitab luua arusaamist loomulikust eluringist ja toidu kasvatamisest kui ühest elu põhisõnast. Muuseumi aias saab edaspidi läbi viia aiatunde, muuseumiprogramme, temaatilisi õppepäevi ja lõimitud aineõpet.

Vastavalt Setomaa pärandaed liitub Taani ja Baltimaade koostööprojekti „Growing Seed Savers in Museums“ raames loodava vabaõhumuuseumide ja aednike võrgustikuga, kes tegelevad sortide säilitamise ja aretamisega. Võrgustiku eesmärk on spetsiifiliste teadmiste jagamine muuseumidele, julgustamaks pärandaedade loomist. Setomaa Muuseumid tänab MTÜ-d Seto Talumuuseumi Sõprade Selts, kes oli toeks pärandaia projekti elluviimisel ja OÜ-d HurmArt, kes leidis aiakeskkonnas külastajatele info edastamiseks loominguilised lahendused.

Kogumistöö Setomaa aedade kohta jätkub. Mälestusi vanemate ja vanaisade aias kasvanud taimedest, aiaharimise võtetest, kahjurite tõrjast ja muust aiapidamise juurde kuuluvast ootame aadressil marje@setomuuseum.ee.

Setomaa Muuseumid

SETOMAA/PETSERIMAA LÄHIAJALOO KONVERENTS

11. juunil kella 11–18

Reegi majas Värskas Setomaa vallas

Konverentsi saab jälgida veebis ja see salvestatakse.

Konverentsi eesmärgid:

- asuda läbi ettekannete, mis käsitlevad erinevaid teemasid perioodil 1917–2021, kaardistama Setomaa/Petserimaa lähiajaloo uuritud ja uurimata valdkondi, võimalikke uurijaid ja allikaid;
- koostada 2022. aastaks lähiajaloo artiklite Setomaa kogumik.

Konverentsi kava:

- Vabadussõda Setomaal-Petserimaal. Esimesed reformide aastad. *Valdur Raudvassar*
- Vabadussõda Petserimaal: kuidas jäädvustada langenute lood? *Jaak Pihlak*
- Midä ja kuismuudu om Eesti kooliraamatidõh kõnõldu setodõst ja Setomaast. *Anti Lillak*
- Suvelaagrid Eesti Kaitseväe väljaõppe-süsteemis enne 1940. aastat Petseri Põhja- ja Lõunalaagri näitel. *Robert Parker*
- Salamatmised 1941–1944 Setomaal. *Arnold Unt*
- Setumaalt pärit vennad Tikerpuud – ühed kardetuimad Kagu-Eesti metsavennad. *Mauri Kiudsoo, ettekande esitab Aare Hörn.*
- Põliselanike lahkumine Ida-Petserimaalt. *Jüri Adams*
- Vene valged emigrandid Petserimaal 1920–1940. *Igor Kopõtin*
- Petserimaa kalmistutest. *Triin Parts*
- Arutelu: Setomaa/Petserimaa lähiajaloo uurimine. Kõõditamiste mälestuste kogumiku „KATKI“ (väljaandja Postimehe kirjastus) esitlus. *Vahur Laiapea*
- Põhjalaagriga tutvumine Ahto Raudoja juhtimisel.

Konverentsi korraldamisel arvestatakse viiruse leviku tõkestamise reeglitega, sh ruumi täituvuse piirangutega. Osalemiseks vajalik eelregistreerumine hiljemalt **7. juuniks** aadressil **hellika@setomuuseum.ee**. Kui osalejate piirarv täitub enne seda kuupäeva, saab registreeruda ootejärjekorda ning osaleda, kui mõni koht vabaneb.

Konverentsi korraldavad SA Setu Kultuuri Fond ja Setomaa Muuseumid.
Konverentsi toimumist rahastab Eesti Sõjamuuseum.
Info: Aare Hörn, tel +372 5622 2348.

Pakendite sorteerimine algab keskkonnasõbralikust mõtteviisist

GAILI EDING

Tootjavastutusorganisatsioon OÜ (TVO) turundus- ja kommunikatsioonijuht

Kas teadsite, et pakendijäätmete sorteerimine on Eestis kohustuslik juba 2007. aastast? Pakendijäätmete muudest jäätmetest eraldi kogumine on mõistlik ja vajalik ning kõik algab suhtumisest, et pakendid ei ole prügi, vaid eeskätt ressurs, mida tuleb võimalikult palju kordi kasutada. Alustada võiks kõige lihtsamast ehk koguda segaolmejäätmetest eraldi vanapaber ja pakendid, juba pakendid moodustavad segaolmejäätmetest ligi 60%.

Mis on pakend?

Pakend on see, mis tuleb toote ümber ja jääb üle toote kasutamisest. Kõikidel on võimalus pakendid tasuta ära anda, sest nende kokku kogumise ja taaskasutusse suunamise eest on tootjavastutusorganisatsioonidele tasunud kaupade tootjad ja maaletootjad. Setomaal on pakendite kogumine korraldatud läbi avaliku konteinerpargi. Kokku on oma konteineritega väljas kolm pakendite kogumise ja ringlusesse suunamisega tegelevat organisatsiooni: Eesti Pakendiringlus (EPR), Eesti Taaskasutusorganisatsioon (ETO) ja Tootjavastutusorganisatsioon OÜ (TVO), viimane on Setomaale paigutanud üheksa pakendipunkti.

Pakendikonteinerisse võib panna eri materjalidest pakendid. Sinna sobib plastik, kile, paber, papp, klaas ja metall, alates kommipaberitest kuni klaaspurkide ning hõõklühakarpideni. Eri liiki pakendid jõuavad sorteerimisliinile, kus need eraldatakse materjalide kaupa ja suunatakse taaskasutusse.

Kodus sorteerides tuleb olla tähelepanelik, et pakendid oleksid tühjad ja puhtad, sest ainult nii saab neid suuremas mahus suunata taaskasutusse. Jogurtitopsid, supipurgid ja salatikarbid võib väheste veega läbi loputada, nõudepesuvahendiga ei pea neid pesema. Eri pakendeid ei tasu üksteise sisse panna, sest sorteerimisliinil on neid väga keeruline ja ajamahukas taas eraldada. Suuremamahtulised pakendid tasub enne konteinerisse asetamist kokku murda või tükkideks teha, sest nii mahub konteinerisse rohkem.

Praegu suudab TVO kogu elanikkonna pakendivoost ringlusesse suunata umbes 50%. Näiteks plastidest sorteeritakse välja kõvad plastid (kanistrid, ketšupi- ja majoneesipudelid, kodukeemia ja liha- toodete pakendid, jogurtitopsid jne), mis lähevad purustamisele, granuleerimisele ja seejärel tehakse neist uued tooted. Ringlusesse saab suunata ka pehmeplasti (krõpsu- ja kommipakendid, termoplastist karbid, leivakilekotid jms). Vanapaberist läheb ringlusesse 90% ning klaasi saab pea lõputult taaskasutada.

Oluline on, et pakendid oleksid teistest olmejäätmetest eraldi kogutud ja rikkumata. Kahjuks piisab ka ühest inimesest, kes kogu teiste tehtud töö oma valede jäätmetega rikub. Sel juhul läheb raisku kogu avaliku pakendikonteineri sisu, sealne materjal jääb taaskasutamata ja seda käsitletakse kui segaolmejäätet.

Igal pakendikonteineril on peal info selle kohta, kes konteineri tühendamise eest vastutab. Vahel võivad konteinerid ootamatult kiiresti täituda ja siis tasub alati sellest konteineril olevale telefoninumbrile

helistades teada anda, eesmärk on ikkagi see, et inimesed saaksid oma pakendid alati konteinerisse panna. Avaliku pakendipunkti ümbruse korrashoiu eest vastutab aga kohalik omavalitsus. Kokkuvõttes on tegemist kohaliku omavalitsuse, tootjavastutusorganisatsioonide ning elanike koostööga.

Kõik peavad panustama

Möödunud aastal selgus mitme uuringu kaudu, et kuigi Eesti inimesed peavad ennast väga keskkonnasõbralikuks, siis tegelikus käitumises see veel ei kajastu. Midagi peab muu-

tuma ja jõuliselt, ainult nii suudame oma elukeskkonna säilimiseks midagi ära teha. Suur osa inimestest elab meil ajaloolise pärandi tõttu uskumuses, et jäätmed on kasutu prügi, mis tulebki tasuta ära viia ja ära peita.

Keskkonna seisukohast on aga ülioluline, et elanikud võimalikult palju jäätmeid sorteeriks. Tänane ja tunnusame kõik, kes mõistavad jäätmete liigiti sorteerimise vajalikkust, sorteerivad ja aitavad seeläbi võimalikult palju materjale ringlusesse suunata. See on vajalik ja iga inimese panus siin ülioluline.

Kas teadsid, et:

- Iga Eesti elanik toodab aastas ca 400 kg jäätmeid, millest ca 60% on pakendid.
- Taaskasutusse suudab Eesti suunata vaid kolmandiku jäätmetest, seejuures on see näitaja püsitud viimased 10 aastat muutumatuna. Vaid kuus Euroopa Liidu riiki suudab veel vähem jäätmeid ringlusesse suunata kui meie.
- Ühe alumiiniumpurgi taaskasutamine hoiab kokku 90–95% uue purgi tootmiseks vajalikust energiast.
- Ühe alumiiniumpurgi ümbertöötlemine säästab energiat samas mahus, kui 20W säästupirn põleks järjest 100 tundi või televiisor mängiks 3–4 tundi.
- Klaas on vähesteid materjale maailmas, mida saab pea lõputult taaskasutada, ilma et selle materjaliomadused oluliselt muutuksid. Näiteks ühest konteineritüüpi (600 liitrit) klaastarast saab valmistada üle 200 uue klaaspudeli.
- Looduses laguneb piimapakk viis aastat, plastpudel 50–80 aastat, kilekott 10–20 aastat, õllepurk 200–500 aastat.
- Kasutatud plastpudelitest valmistatakse spordirõivaid, veinipudelitest klaasvilla, jogurtitopsidest elektripistikuid jne.

SETOMAA ORIENTEERUMISPÄEVAKUD 2021

1. etapp	20. mai	Obinitsa
2. etapp	27. mai	Korsapalo
3. etapp	3. juuni	Tuderna
4. etapp	9. september	Värskas
5. etapp	16. september	Ootsipalu
6. etapp	2. oktoober	Verhulitsa

5 eri pikkuse ja raskusastmega rada

Start avatud kell 17.00–18.00

Oodatud on kõik huvilised!

Setomaa valla elanikele ja Värskas OK Peko liikmetele tasuta
Teistele: täiskasvanud 4 eurot, noored 2 eurot

Kogutakse raha Kuresoo laudtee taastamiseks

Meie valla elanik Kersti Virro on võtnud oma südameasjaks teha korda Pikalombi loodusrada asulal asuv 1,1 km pikkune Kuresoo laudtee.

Kõik inimesed, kes on käinud Värskas sanatooriumis või vee-keskuses puhkamas, on ilmselt käinud ka Pikalombi loodusrada jalutamas.

Kersti Virro töötab turundusvaldkonnas, kuid piirkonna käekäik ja laudtee projekt on talle hingelähedased. „Väga tahaks rabasse jalutama minna mööda viisakat laudteed,“ sõnab naine ja arvab, et kes meie armsa kodukoha eest ikka hoolt kannab kui mitte

meie ise. „Kui Sa väärtustad looduses liikumist ning armastad koos pere ja sõpradega matkamas käia, siis palun anna sellele kogukonnale ettevõtmisele hoogu,“ kutsub Virro üles.

Pikalombi loodusrada, mis kulgeb läbi kolme Setomaa küla (Väike-Rõnsa, Kremessova, Velna), on praegu ning jääb ka edaspidi kõigile loodushuvilistele tasuta külastamiseks. Rajal saab tutvuda piiriäärse elu ja koorortpiirkonna kauni loodusega. Raba laudtee alguses asuva Velna vaatetorni tipust avaneb vaade Eesti-Vene piiripostidele ja kaunile Kuresoo maastikule.

Raba laudtee ehitus toimub 2021. aasta suvel kogukonna talgutena, kuhu on oodatud kõik huvilised. Hiljemalt augusti lõpuks saab laudtee uuendatud. „Mida rohkem koguneb vahendeid, seda viisakamaks ja funktsionaalsemaks saab ehitada ka laudteel asuvad puhkealad,“ kinnitab Virro.

Tänuhinnad ollakse iga panuse eest. Ettevõtmist toetab ka Setomaa Edendüsifond.

Kõik hooandjad saavad vastutasuks Kersti Virro fotoloomingu ja Setomaaga seotud ainulaadsed ja väärivad kingitused vastavalt hoo suurusele. Raba laudtee algusesse, Velna

vaatetorni juurde lisatakse tänuhinnade kõigi nimede ja logodega, kes aitavad Kuresoo laudtee uuendamisele kaasa. Üheskoos loome tänase hooliva Setomaa!

„Suur ja südamlük tänu kõigile, kes hoogu annavad ja toetavad nii nõu kui jõuga!“ tänab Virro veel kord kõiki panustajaid.

Pane tähele!

- Hoogu saab anda 20. juunini 2021 siin: <https://www.hoondja.ee/projekt/kuresoo-laudtee-taastamine>.

Võidutule marsruut Setomaal 23. juunil 2021

Kaitseliidu Rõuge-Vastseliina Üksikkompanii – srs Anu Jõgeva

Värskas: Anu Jõgeva, Aare Metsaluik; Luhamaa, Meremäe, Ostrova, Obinitsa: Aare Hörn

19.00–19.30 **Luhamaa mälestuskivi** – Eesti Vabariigi hümn, kimbu ja küünalde asetamine, aupaugud, tule jagamine

20.00–20.15 **Meremäe mägi** – võidutule viimine, aupaugud

20.30–20.45 **Ostrova küla** – võidutule viimine, aupaugud

21.15–21.30 **Obinitsa lipuväljak** – võidutule viimine, aupaugud

20.30–21.00 **Värskas, Petserimaa Vabadussõja monument** – võidutule viimine, kimbu ja küünla asetamine, aupaugud

21.30–22.00 **Värskas sanatoorium** – võidutule viimine jaanitule süütamiseks

Kuurortpiirkunna rikkus om vesi, muda ja pedästik

KÜLVIGU HELEN

Kuurortpiirkunna luudusõst kõnõldõh mi kõgõpäält kae, mia om tuu võõramuudu sõna takah. 'Kuurort' tulõ säksa-keelidest sõnast *Kurort*, mia tähendäs 'kotust koh tohtõrda-das'. Riikevaiholitsõlt tähendäs säänest kotust, koh omma' luu-dusligu' tervest tegevä' mõi' ja koh saat nuid kasuta'. Tervüst avtasõ' praavta' kliima, mine-raalvesi, muda jms. Ku mi kae Verskat, sis siih omma' kõik kol' luudusõ puult luudut olõmah, mia' praavtasõ' inemist. Eiski' päivä ja päävälämmind om siih suvitsõl aol Eesti keskmätest pallõ inäbä ja kliima om ka' kui-võp. A kõgõ inäbä om Verska kuurordih luudusõ puult luud mineraalvett ja muta.

Mineraalvesi

Verska orglaheh om hulga lät-tit, kost inemisõ' omma' mus-tidsõst aost pääle vett võtnu'. Tuud vett peetas luudusli-gus mineraalviis. Edimäne, kiä' tuud vett nakas pudelihe pandma ja müüma, oll Verska apteekri Mikheini Piitre aasta-gal 1936. Täl oll müügih näütü-ses Verska lätteviist tett ,soo-davesi, selters ja sidrunisooda“. 'Sooda' tähend tuul aol karas-tusjuuki, minkõlõ oll mano pant süsihappõgaasi. Sama sõna kasutõdas karboniseerit karastusjoogi tähistämisõs ka' tämbätsel pääväl ameerika ing-lisõ keeleh.

Sügävähe mineraalvii mano jouti 30 aastaga peräst, aasta-gal 1967, ku puurti edimäts'e mulgu' Õrsava järve kaldõhe. Tuus aos oll geoloogiatiidüs arõnõnu' nii kavvõndõhe, õt oll alost arvada', õt siih võisi' joogis kõlbavva mineraalvett olla'. Tullegi' vällä, õt u 400–500 m sügävüseh om põha-viikihte vaihõl hulga kasu-likkõ mineraalainit ja jo 1968. a nakas Tarto Ollõtehas Verska vett pudelehe pandma. No' om Verska piirkunda kaibõt kümme puurkaivu ja ütesä om pruukmisõl.

A mille Verskah om sääne eismuudu vesi ja kas õgal puul puurmisõga' tulõs mine-raalvesi? Säänestmuudu õks olõ-õi. Verska kotus om eis-muudu. Ku vesi lätõ läbi maa, sis liigus müüdä vett kinnihoi-vit, tsuut kaldu kihte edesi ja jää-äi saisma. Verska ümbre om kunagi' väiga' ammutõl aol, eiski' kümnidõ ja satu tuhan-didõ aastaki iist olnu' geoloog-ilinõ rikõh, maaisäh om tek-künü' ummamuudu kauss, kohe vesi om lõksi jäänü'. Saisva vesi om rikastunu' setetest peri mineraalõga', mia' andva' viile eismuudu maigu ja sisu. Sääne lõksih vesi om maaüsäh kõr-raligu survõ all ja ku puuri-tas mulk, sis pääses vesi survõ alt vällä ja press ülespoolõ viisambana.

Midä süvebäh om vesi, tuud korgõp om viisammas. Näü-tüses kõgõ sügäväpäst, umbõs 600 meetri sügävüsest nõsõs viisammas kohki' 30 meetri korgusõlõ maast, ku täl vabalt

lastas juuskõ'! Tuu om väiga' võimas purskkaiv!

Verska „mineraalviikauss“ olõ-õi õnnõ suur viiga' täudet maaüsäannom, a vesi om eri-nevidõh põhakihteh, midä eräl-däse' ütstõõsõst kivimikihi'. Siih om viis erinevä põhavii-kihti ja õgah kihih om mine-raalvesi eismuudu. Üldreegli om tuu, õt midä sügäväp kaiv, tuud inäbä om viih mineraal-ainit vai soolatsõp. Tuu om tuu-peräst säänestmuudu, õt sügä-väbäl vesi om olnu' kivimidõga' kavvõp aigu kuuh ja tuud inäp om säält ligonõnu' vette keemi-litsi elemente, näütüses mag-neesiumi, kloori, naatriumi ja kaltsiumi. Sügäväbidõ kihte vaihõl viih om inäp broomi, boori ja joodi. Nuid kõiki kõl-ba-ai juvva'. Koh om kõgõ inäp mineraalõ, tuu vesi om hüä tsuklõmisõs. Verska sanatoo-riumih saava' säänest viivanni nuu', kinkõl om närvisüsteemi, luu- ja lihassüsteemi, naha- ja tõõsõ' haigusõ'.

A kas tuud hirmu olõ-õi, õt vesi saa otsa? Mi eloal tuud juhtu-ui. Verska mineraalvett

om piaagu puul terve Eesti mineraalvii tagavarast! Tuu om peris kimmäs jago, mia siih kuu-rordi all maaüsäh om. Uuringu' omma' näüdänü' tuudki', õt aastakümnidõ joosul, ku Verska vett om võõdõt, vai umbõs 50 aastaga joosul olõ-õi vii kvali-teet sukugi' muutunu'.

Järvemuda

Järvemuda om tõõnõ tähtsä maavara, mia Verska kuurordist tervüst praavtava kotusõ tege. Verska lahe makõh viih sais-tunu' muah om inäp orgaanilist ainõt ku näütüses meremuah. Orgaanika tähendäs taimi-, häitsmetolmu- ja karbijäänüs-sit. Verska lahe järvemuah om ka' hulga humiinhappit ja vää-velvesinikku – kõik nuu' ainõ' kokko andvagi' väiga' hüä mua tervüsele. Ku olõt kaunu' sana-tooriumi muavannih vai prot-seduurõ koridorih, sis olõt säält kindlahe tundnu' ummamuudu hõngu. Tuu om väävelvesinik. Joogiviih väävelvesinik olõ-õi hüä, a muah tä om ku arstiruuh. Verska lahe järvemua füü-

sikalis-keemilitsõ' omadusõ' omma' terveh Õuruupah ainu-litsõ'. Soo muda kõlbas kõgõ parebahe nahahaiguise, näütü-ses psoriaasi arstmisõs. Tähtsä om tuugi', õt muavanni võiva' minnä' ka' süämehaigõ' – õga muaga' tuu nii olõ-õi. Terveh Eestih om Verskah kõgõ inäbä ravimuta ja nii kuis mineraalvi-i-gagi', olõ-õi ka' siihki' parhilla' pelädä', õt lätõ otsa. Muakihi keskmäne paksus om umbõs 4 meetrit, a mõnõh kotusõh eiski' 12 meetrit. Järvemuta om hulga ka' Salosaarõ man, a tuud olõ-õi viil väiga' täpselt uurit.

Pedäjämõtsal om vahtsõstluumisõ joud

Verska piirkunda tundas ilo-sidõ valgidõ pedäjämõtsu perrä. Pedäjät tiidäs ku õhu-puhastajat, a täl om ka' ter-vüst praavtav mõi. Uuringu' omma' näüdänü', õt pedäjä-mõtsah jalotaminõ avitas tugõvda' immuunsüsteemi ja avitas kihäl viiruise ja põlõn-digõ vasta saista', ka' suurõn-das vastapidävüst. Kõgõ kasuli-

gub om tä täühaiguise, näütüses astma puhul. Pedäjä häitsme-tolmust om abi ka' tuberkuloosi arstmisõ man, selle õt pedäjä häitsmetolm toimis ku anti-biootikum. Pand mõtlõmma, õt vaest avtas Verska mõtsuh jalotaminõ kipõbalt praavuda' ka' koroonast. Säntsit uuringit olõ-õi viil tett, a Verskahe võit kindlahe praavumma tulla' ilma uuringit uutmalda'.

Verska mõtsuh jalotõh võisi' tähele panda' luudust, selle õt siih võiva' ellä' ka' mõnõ' harul-dasõ' eläjaliigi'.

Asulaist kavvõbah, mõnõ uja vai jõe veereh või ellä' suukilp-kunn. Setomaa Eesti poolõ pääl timmä kül' sooni' aoni' lõüt olõ-õi, a soo saandi edeotsah nätti suukilpkunna Optjoki jõe keskjoosul, mia om Vers-kast õnnõ paarkümmend kilo-meetrit. Tä om haruldanõ elläi ja eläs madalidõl, hämmi jõe-kaldidõ veereh ja om väiga' pel-gäjä, tuuperäst timmä om rassõ tähele panda'. Tõõnõ, kedä om väiga' harvakutti, võit vaest nätä' Verska mõtsuh, a olõ-õi kindla, om liivahuss vai kana-

riguhuss. Tä om lühkokõnõ, kihä om liivakarva vai halkas, sälä pääl om katõh riah tummõ' tähe'. Ku säänest eläjät näet, kiä om nastigu jaos liisnalt helle, rästigu jaost jal' liisnalt pruun ja sakkõga' ja vaskhussi jaost liisnalt suur, sis teke' pilt ja angõ' tiidä' Seto Instituuti (tel 529 4033). Liivahussilõ miil-düse' liivadsõ' kanarigunõmmõ' ja kuivõba' mõtsaveere'. Timmä pia-ai pelgämmä, selle õt tä olõ-õi mürgüne, a kätte võttõh tä või purra'.

A tuu olõ-õi viil kõik. Verska kuurortpiirkund om hinnat kotus ka' tuuperäst, õt siih om väiga' illos. Kuurortpiirkund piatki' olõma ilosah kotusõh, õt inemisõl olõsi' ümbretsõõri nii silmäle ja ka' hingele puh-kus, sis tä saa rutuba tervebäst. Ku silm puhkas, sis ka miil om rahutsõp. Jalotaminõ Verska lahe veereh ja pedäjämõtsuh pääväl jumalihemineku aol tege õga inõmisõ hingelitsõlt ja ilo-litsõlt tervebäst. Ineminõ om luudusõh vällä kujonõnu' ja luudusõh olõminõ om inemisõ päämänne vajadus.

„Verska „heränes“ keväjä, ku tulõva' punapüksimehe'. Jo edimätsi sõalaivu ja praamõga' Verska sadamahe tulõ herävüst sooni aoni talvõunõh olnu' allõvahe. Tulõva' sõaväeläisi perre', tulõva' suvtaja' ja tulõ ka' vana, armas „Kungla“, õt jäl' ühendüst pitä' Taaraliinaga'. Sis om Verska täüs kiivät ello. Peetäs pita, tetäs väl-läsõitõ ja kunagi' jätetä-äi kaumalda' „Kungla“ einelavvah, kirot Rändur aokiräh Postisarv nr 10 aastagal 1939. Aokiri ilmu 1936–1940.

Sõa-aastagil käve laagri Säksa ja Nõukogodõ väki vaihõl käest-kätte. 1944. aastagal sai Verska laagri peremehes Leningradi ringkonna pioneerilaagri, kiä kasut tuud õnnõ suvitsõl aol. Talvõl olli' huunõ tühäh'. 1950. aastagast sai laagri kasutajas Vabariiklik Latsi Turismi- ja Ekskursiooni Jaam ja laagri nimes Verska Turismibaas. Siih kõrraldõdi mitmit vabariiklikkõ kokkotulõkit pioneerele, noo-riilõ naturaliste ja tõisilõ, jaeti matkatarikuisei vai lihtsalt majutõdi mitmõpää-vätsidõ ekskursioonõ kõrral. Pildi saatja Palu Inga (näiõpõlvõh Kirotar) üteh tõisi latsi turismilaagrist osavõtnuidõga' kokko saamah seto lauluimä Vabarna Annega' timä kodotalo moro pääl Toña küläh 18. juunil 1958.

Verska puhkpilliorkestri jaanipääväl, 24. juunil 1939. Puhkpilliorkestri erine-vih kuussaisudõh om Verskah meelelahutajas olnu' pikält pääle sõtagi'. Sõduri elo mano Põhjalaagrih käve ka' laul ja muusika. Uhkõ rivilaul, lõkkõ man laulõt sõdurilaulu' ku ka' pidoligu' marsi', mäntse' paraadi aol laulõt ja midä kohaligu' kaema-kullõmma tull'i. Huulmalda' väsütäväst oppusõst laskõväläl tulti laagri-he õks lauluga'. Õga sõaväeüksusõ avvus ja uhkusõs oll uma puhkpilliorkestri. Ratsarügemendi kapellmeisteris 1928–1940 oll Kuru Jüri (1895–1943) (innid-se nimega' Niksmann), Peterburi konservatooriumi lõpõtanu' miis. Tä om loonu' muusigapallu klaverilõ ja orkestrilõ, nuidõ siäh om „Põhjalaagri marss“. Kas tuu luu esitamisõga' sai' kõrda ka' pildi pääl olõva' kohaligu' mehe', olõ-õi tiidä', selle õt marss oll harrastusorkestridõ jaos paras pähkmes.

1960. aastagal sai laagri vahtsõs haldajas Haridusministeerium ja laagrist Vaba-riiklik Oppajidõ Tävvendusinstituudi (VÕT) Kursuisei Baas, koh oll suvinõ oppajidõ tävvendopõ kuuh ekskursioonõ ja matkamisiga' lähebidõhe kotussihõ. 1982. aastaga pildi pääl om Õrsava järve sadamah laiv, minkõga' tetti reise Kol-pino saarõ pääle. Pildi autor om Raieste Heino, kodouurja ja aokiränik, Verskat tutvustava raamadu üts autoridõst.

Seto lipuga' jalgrattal ümbre Eesti, 4.

Alostus veebruarikuu lehek.

RÄNI HELE KAURI AARNE

Viies päiv, 19.06

Hummogu jal' väiga' lämmi, mi tei kohvi ja mõtlimi, kuvva-muudu no' sis saasi' kõkkõ hindä kasus pöörtä'. Elmo Joa viil helst, ütël, ot oll aokiränigu' meele külge tsuitanu'. Ja saigi' kokko lepüt aokiräniguga' kokkosaaminõ Veerevä Ölu man, kohe meil oll kindla plaan jouda'. Mi panni asä' kokko ja teimi viil mõnõ' tsiiru' ja pildi' uhkõlt Seto lipuga' liinapäl.

Kesklinuga' om tuu asi, ot nuu' päämätselt väiga' muutu-ui, nii ka' oll Pärnu keskliinaga' –pargi' olli' innidselt pargi', olõ-õs nuid suuri ja iloduisi huunidõga' rikut ja Veerev Ölu oll õks täpselt sääne nii ku inne, ka' personal oll sama. Tuu oll kunagi' olnu' Kaldmaa Mario tööno kodo. Mario oll imelinõ ineminõ. Kiä' timmä veidebä tiidse', nuu' näi' timäh önnõ veido kurja ja liisnalt joovat muusikut, kunstnikku, a nuu', kiä' timmä inäbä tiidse', nuu' tiidse' inäbä. Kunagi' ammu' oll Mario ka' tuu ineminõ, kiä Aarne Pärnust ostõt kitarri nn süütusõ ar' võtt. Rohkõba muusikast tiidvā' inemisõ' omma' Aarne pilli kottalõ ülnü', ot tuul om õks väiga' hüä helü. Mi usu, ot tuu põhjus ollegi' Mario puult pilli sissemängminõ. Mi mälehti hõste, kuvvamuudu tä vahtsõ pilliga' hindä käe' pia mustas mängē.

Veereväh meid mälehtedi, nii ku ka' kümne aastaga iist jouludõ aigu, ku Mario kuuli. Sis valu Veerevä inemisõ' löüdsē' Mario telefonist mi numbri ja anni' tiidä', ot Pärnu ütte kõgõ parebat *bluesmani* olõ-õi inäp. Mi olõ näile väiga' tenoligu' tuu tiidāandmisõ iist ja mi sai ka' olla' timä arsaatmisõl. Mario läts nii ku töömõli rokkstaar, kolmekümne kolmõsõlt. Jee-susõ iäh ja joulu edimätsel pühäl.

Ma näütsi Nefretetele viil Veerevä saina pääl pilte Kutist ja Mariost. Nefretete muidogi' nakas kõrraga' ka' lõimuma Veerevä Ölle kliente ja tüütäjdõga'. Väiga' kodonõ tunnõh oll jāl' olla' Veereväh. Aarnel pal-lõldi viil kõrdsi kitarri keele' ar' vaelda', täks jo mõnt aigu olõ-õs üttegi' selget muusikut sinnä' juhtunu'. Ja Aarne esit ka' Marri luud laulu „Muinas-jutt“. Tüütäjä' tundsõ' lauluh tävveste Marri ar'. Kiäki' klientdest oll andnu' ka' Nefulõ hulga maaskit. Inemisõ' olli' armsa' ja hüä'.

Mi juhtu Veerevähe kül' üle aastakidõ, a õks om nii hüä, ku om olõmah kotus, mia om kõik aig ütesagamanõ. Mi vaeldi viil telefoninumbrit, kõnõlimi Setomaast ja näütsi Seto rahha ja kutsi inemisi Seto Kunigriiki. Tull ka' aokiränik, kiä küüsse küüsumüüsi ja pallõldi pildi jaost posiiri' rattidõga'. Tuu oll kül' tšuuat võoras mi jaos, kõgõ inäp tuu peräst, ot mi olõ-õs minevä päiv sukugi' rattidõga' sõitnu'.

Matk om matk ja tähtsā ommõgi' jouda' punktist A punkti B, üttskõik kuvvamuudu. Ja piat õks arvõstamma ummi võimõtõga'. Mi oodi viil Veere-

väh õdagut, ku ilm lätt jaa-hebast. Uku ähvārd jāl' pik-sega', a pikset tulõki-is. Kuv-võ-säitsme aigu saimi lii-kumma. Tsiht oll jouda' õdagust Munalaiu sadamahe, ot saasi' järgmätsel päävāl Kihnu praami pääle.

Rattamatka man om hüä tuu, ot ku nakat minemä, sis seik-lus nakaski' pääle. Autoga' säänestmuudu olõ-õi. Seiklus kujonõs sääļ, koh sa olõt.

Mi naksi minemä Munalaiu poolõ ja võti tii, koh sõit vei-debā massinit, a meele kujonõsi tuust paras proomikivi. Hele jaos oll üle Audru silla sõitminõ rassõ, tä väiga' peläs. A mia oll tšuuuda, ot Pärnu silla pääl tä nii suurt hirmu tunnõ-õs. Tälle tundu, ot vaest tä inäp tunnõ-ki-i hirmu, om paranõnu'. A sai kipõlt selges, ot õgas kõõ nii olõ-õi, kuis arsti' kõnõlõsõ'.

Audru silla pääl olli' kõik hirmu' tagasi. Rassõ om eiski' arvu saia', mia tuu asi om, mia' hirmu tege. Kas vii sollin, lainõ' ja korgus võtt tasakaalu ar'? Piaaigu kapõrdõh väiga' suurõ sisendüsega' saat sillast üle minnā'. Halvõbal aol om eiski' süä kuri. Viil aja naardma tuu, ot tuud kuvvagimuudu Xanaxiga proomtas arsti'. Xanax tege unitsõst ja mõntkõrd eiski' pand magama. Kuvvamuudu sis asi pias olõma? Ot inne silla pääle minekit, umbes 15 min-tat, võta tableti sisse, a sis rat-tagā' sõitmisõst tulõ-õi midägi' vällä? Vai sis inne silda tii väiko-unõ? Vai sis hoimatsõ ja unit-sõna kapõrda üle silla? Okapi-teh, kas tabletiga' vai ilma, om vaia hindāst jako saia' ja tuu hindä kokkovõtminõ om vāsü-täv ja tekitās stressi. Mi tiidse, ot Hele jaos om matk üts suur võitlus eishindāga', ja mi loodi, ot tuu om tuud vāart.

Sai sis pildistet ja kopõrdõt üle silla ja sis läts sõit edesi Munalaiu poolõ. Nii kavva, ku oll asfalt, olõ-õs hätä, Helel halut hüppeliiges ja Aarnel jāl' nakas aig-aolt välgil muudu halu põlvõst läbi kauma. Ku kunagi' oll katõmeherattal hüä üteh rütmi hoita', sis no' katõsa aastakka ildaba teno tervüsil-kulõ ummamuudu olõkilõ, mi inäp tuud rütmi saa-as hoita'. Aarne jalgulõ kõlbas parebahe kergebā kaugiga', a jarest sõk-minõ. Hele jāl' olõs tahtnu' hüppeliigest veidebā liigta' ja rassõba kaugiga' jovvulist trenni saia'.

A ku tull kruusatii, no sis tull tuu rongiga' kuvvagimuudu püstü püssü' ja pruumi' sõita' nii, ot ratas lagonõsi-i ar'. Üttegi' silti, üttegi' viita. Suurõ teno' Elisalõ, kiä sis meele ain-sana tekk nutitelefonipaketi pakmisõ, minkõ abiga' mi tiil ar' essü-üs, a kruusatii läts kõik aig hullubast ja hullubast. Ratas nakas nii ku ojoma kruu-sah, tagomanõ haagis tõmmas kõik aig tasakaalust vällä, süä nakas kufast minemä. Sis perä-kõrra kävemi jala. Oll jo hüä pümme. Aarne silmi jaos oll tuu hüä, liisna valgus sekä-äs inäp nii pallõ. A kauminõ oll hallus ja võtt aigu.

Nefretete tahtsõ väiga' sõita', a inne, ku asfalt pääle nakas, innep mi tuud tetä' saa-as. Sis peräkõrra saimi asfaldi pääle ja joudsõmi pia sadamahe, otsõmi silmiga' kotust, kohe telk panda'. Mõlõbal puul tiiv-
viirt olli' elektrikaufusõ' ja erä-

maa, rannaviir olõ-õs ka' sobilik laagri kotusõ jaos. Inne sada-mat löüdsēmi üte vana lagonõnu' piiriputka vai peohuunõ.

Mi tiidse, ot sääļ kõgõ suurõp oht om klaasipala', a midägi' tõist mi kest üüd lövvä-äs. Nii tuu telk sai sinnä' huunõ mano püstü pantus. Maahajätet huu-nil om uma romantika, a hari-ligult omma' inemisõ' nuu' huunõ' ar' sitatanu'. Ku jo nakas vihma pisõrdamma ja pikse-pilve' korju' pääkottalõ, saimi jāl' üle väidseterä inne vihma telki. Tuu pikne oll poiskõnõ Kilingi-Nõmmõ kõrval.

Veerevāst üteh pant kiivä vesi termosõh oll viil lämmi ja mi sai kohvi tetä' ja seimi vorsti ja leibä, a salat, mia oll poodist üteh ostõt, oll jo hapust ar' lānnü'. Pikne mõllās, a mi magasi matka joosul tõist üüd hõste. Aarne viil hummogu ütël, ot eiski' kivi, mia täl sālā ala oll juhtunu', oll pehmekene. Oll ummõhtõ meretuul ja veido jaahep ilm ku muido. Nefu oll ka' nii vāsünü', ot magasi nii ku kott, pelgä-ās eiski' vālke. Sai inne seletet, ot reeglinä meri niild pia kõik välgist hindä sisse. Pääväne tsihist pant läbi-sõit oll umbõs 45 km.

Kuvvõs päiv, 20.06

Hummogu mi tulli üles, panni asä' kokko. Hummogunõ ham-bidõ mõskminõ ja kõik muugi', nii pallõ ku mi matkal ollõh sai tuud tetä'. Lätsimi sada-mahe. Sadamah sai kohvi, vesi, mia kraanist tull, kõlba-as seto piine maitsõga' harinu' rāndu-ridõlõ, ot eis' kohvi tetä'. Vesi oll tugõva muumaiguga'. Aarne proomõ õks jāl' Seto rahaga' massa' praamipiletidõ iist, a tuust tulõ-õs õks inäbät vällä, ku sai Setomaad ja Seto rahha tutvusta'. Ratast kaeti huviga' ja taheti tiidä' nii ratta ku mi reis-misõ kottalõ. Tuu oll ainumas satam, koh rattarongi iist tull massa' ku üte iist, muial läts õks kats ratast kirja. Kihnu lai-valõ sai ilostõ. Mi kül' kahitsi, ot Ruhnu saa-as, tuu olõs olnu' hulga huvtavap ku Kihnu.

Ja Helele meelü-üi tuu laulu-mamma Kihnu Virve ka' kuigi'. Täl om rassõ arvu saia', mille nii vana' inemisõ' viil avaligult laulva', kinkal inäp ilosat hellü olõ-õi. Seto naisi laul ja leelo om määnegi tööso ürgse jov-vuga' ja mõos sagõhõhe maa-gilitsõlt, a Kihnu Virve, no

meelü-üi ja kõik. Ja Kihnu olõ-ki-is Hele edimätsēh valikuh, selle ot niigi' om Kihnu, Seto ja Suiti (väigokõnõ rahvakild Lätih) tegelemāh ütitsidõ projektega', a saatus tahtsõ tõisildõ ja tull leppü'.

Praamisõit oll umbõs üts tunn ja mi kai sääļ üle pikä ao televiisorit. Pääle matka edimäist üüd telgih. Hum-mogu heräsi Hele üles ja kõik aig kummit timmä Jaak Joalal tuntus laulõt laul „Unustuse jōel“. Uskmalda', tuu olõ-õi mi kodonõ õgapääväne repertuaar, midä mi kullõ, mi lihtsalt tiia, kiä ja mäntselt tasõmal laulja om Jaak Joala. A sooni' aoni' kõik aig tuu laul kummit. Ja no' televiisorih kõnõl, ot iih om Jaak Joala sünnüpäiv ja nakas jarest tulõma televiisorist timä muusikat ja filme.

Tšuuuda tunnõh, maailma-energiäl om määnegi' kõüdüs, midä om keerolinõ kinni püüdä', a mia õks kõüt piaaigu kõkkõ ja kõiki. Määnegi' kõgõ eloholõva ütitsüs, meelüs tuu sullõ vai meelü-üi. Laiva pääl tekimiiskund sais ja kai mi ratast ja kunigriigi kutsit.

Sis mi joudsõ Kihnu. Mi sõidi tsõõri linnujaama man ja veido viil tsiirati Kihnu pääl. Mi kai arhitektuuri ja tundso selget rannarootsi arhitektuuri ar'. Rootsi verrev oll päämäne maiu värm. Mi löüdsē ka' ilosa kõrda-tett maja, ruukatusõga', ja jul-ga-as mõtõldagi', määne tüü ja raha näide maiu ala om pant. Saarõ pääle viil löüdä' tüüjoudu ja ka' materjal vaia siia' tuuva'. Ilosa' kiviaia', önnõs mere vee-reh kivest puudus tulõ-õi. Mi näi ka' sadama lähkoh suurt eläjäkarja, koh olli' lihavēse' ja lamba'. Mi sai sõbras üte koha-ligu piniga', kiä tšuuat aigu käve miika' üteh. Muido pini' rat-tagā' sõitjit salli-i, a tuu oll tõist miilt, nuuht meid üle ja usald.

Tuul oll kõva nii ku saarõl õks. Mi tei viil väiko eine ja kohvi priimusõ pääl. Ja naksi tagasi praami poolõ sõitma. Sõit oll jāl' umbõs üts tunn ja sadamah laadõ telefoni ja naksi tagasi sõitma. Kell oll peris pal-lõ ja õga üte õdaguga nii ku nii olõsi-i puulvigatsõna Virtsu vällä vāndanü'.

Mi tei otsusõ Tõstamaa kasus ja lätsi tiile. Tuih suhtõh meil varuaigu jāl, muido olõs Ruh-nuh kats päivä kinni olnu'. Nii, mi olli graafikuh, önnõ läbit kilomeetridõ arv tekk tuska,

kõik aig jäi vähäbāst ja vähäbāst joudu tuuh kuumah päävāh. Mi joudsõ Tõstamaalõ, käve poo-dih ja uurõ, koh saasi' telki'. Meele soovtõdi Ermistu järve puhkõküllä mõnõ kilomeetri kaugusõl. Lätsimi sis sinnä'.

Kotus oll illos, uhkõ luigõ-pereh, kiä inemisi vaihõl jalot. Inemisi oll puhkõküllā hulga, päämätselt vindläse' vai lät-läse'. Ütine küük oll illos, a terveh komplekt kokko paistu nii ku organisirmäldä' multikul-tuurnõ külä ja tundu, ot mi olõ sääļ pääle teenindäjä ainsa' eestläse', kõlba-as hõste. Uma nulgakõsõ võimalust olõ-õs, umaette olõmist olõ-õs. Ja telk-minõ, mõskminõ, laatminõ ja kõõgi kasutaminõ läts massma 16 eurot.

Vindläse' naari' kõva helüga', suurõ', paksu', maitsõtu' kuld-kettega' vanamehe' laiasi' uma vägevidõ haagismaiuga', kor-pulentse', nii ku multifilmest vällä karanu' rannarõivih ja lai-u prille ja kübäridõga' naase' pat-seere' ola alt kinni hoitõh ringi. Täpselt säntse' inemisõ', mänt-sidõ iist mi maalõ elämä tulligi'. Üüse nakas viil mängmä halv vinne muusika.

Ütesõnaga, mi soovida-ai pri-vaatsust hindavilõ inemisilõ elo seeh üttegi' puhkõküllä nädä-livaihtusõl. A mi sai uma toi-mingu' sääļ toimõtõt ja saimi ka' üü ar' maat naabridõ halva muusikat kullõldõh. Sõidõt oll önnõ umbõs 30 kilomeetrit.

Säitsmes päiv, 21.06

Hummok, kohv, süük, laatminõ, pakminõ, mõskminõ. Mi sai lii-kumma nii, ku meil jo kombõs oll, umbõs lõunõ aigu. Üü joosul oll tagaratta kumm tühās lānnü', oll vaia sisekummilõ plaastri pääle panda', mia võtt aigu. Väiga' kuum ilm. Sõit Virtsu, praamiga' Muhumaalõ võidsõ pääle naada'. Tii olõ-õs inäp nii hull, a kuumus ja jala' halti'. Önnõs kellāaoga' pia-as niiväiga' arvõstamma, praami' sõidi' Muhu vaihõl sagõhõhe ja praamisõit oll lühkõkõnõ.

Virtsu kant oll illos. Ja usk-malda, a tuu, ot juhussit olõ-õi olõmah, paistu olõvat jāl' pää-vākõrrah. „Tävvēste juhusli-gult“ tull meeie tii pääl vasta ineminõ, kiä kunagi', ku mi soo tandemratta osti, tekk soo mi jaos sõidukõlbligus. Tuu oll Kelner Jaan vai „Jaan Muna“, kiä kunagi' nõukaao lõpuh oll

ka' Aarne bändikaaslanõ ja tekk punkbändi nimega' OIPS. Katsa aastaga iist oll täl vanatüükoda-jalgrattapuut, koh tä eis' ka' vannu rattit kõrda sääļ ja rat-tit ja näide juppõ mõi. No' pidä tä vahvat ja ilosat stiilipuhast salongi Haapsaluh, mia om rist-tit nimega' Vanaesä man. Eis' tä sääļ kokko ja eis' majandas.

Sai mõnõ' pildi' tettüs ja paar sõnna kõnõldus ja nii tä edesi kohegi' Pärnumaalõ veini-päivilõ lätski'. Uma salongih müü tä käsitüü ollõkõisi ja kodoveine ja tüü asõh tä veini-päivile pidigi' minemä. Jāl' oll hüä kokkosaaminõ ja mi loodi ka' timmä peräst Haapsaluh nätä', a kahõs mi juhtu timä sünnüpäävä aos ja sis oll tä kaonu' ku tina tuhka.

Pia Virtsu lähkoh oll üts suur ja äge valgõ kujo, miis pini ja soega'. Peräst mi kuuli, ot kiäki' kohalik miis oll tuu niisamata meisterdānu'. Ōgal juhul oll väiga' suur kujo. Aarne paistu uma pikä kasvuga' nii ku päs-säpoiskõnõ tuu kõrval. Ja tuu kuigi' väiga' kõlbas sinnä'.

Mi joudsõ Virtsu ja sai ilostõ praami pääle. Ja vaivalt sõit sai pääle naada', ku jo mi olligi' tööso kaldõ pääl.

Sadamah sai telefoni laati, tett Seto lipuga' pilt, tett üts rahvusvahelinõ kõnõh muhu-saarõ keeleh (tull kõnõlda' veido tsõõrkut õ-tāhtiga' juttu, kuvvamuudu mi ilostõ laivaga' Setomaalt Muhku pääsi ...). Tulõmusõs oll broneering üümajalõ Liival innidseh Aki kõrdsu kāmpinguh.

Mi naksi edesi vāntāmmā. Aarne oll viimäti sääļ, kohe mi uma kunigriigi üles tahtsõ panda', 20 aastaga iist.

Siih no' Hele tõtõstõ tennās Aarnet, kiä ka' lõkkõ üles sääļ, kuki' mi midägi' küdsä-ās õga keedä-ās, a oll päävākāā-nāguüü. Hele eis' oll väiga' vāsünü' ja jala' haludi'. Matka-seltskund sai kasuta' väliküüki, mia oll nostalgilitsõlt armas. Oll õks suur kontrast innidse puh-kõkülläga'. Mikrolainõahi oll nii mõnusalat retro, ot latsõigā tull Helele miilde. Ku kunagi' timä esä tõi Rootsist ilma alostaldri-gulda' väiga' kandilitsõ kobaka, midä umal aol õks imehteldeh kaeti, ot kus üteh ahoh saa süüki vai kohvi lāmmāst tetä', ilma ot anoma' katski lääsi'.

Kāmpingmajakõsõ' olli' kõik säntse' ku 90ndidõ lõpuh, kolmõ-kandilitsõ' ja kanajalgu pääl, kardina' aknidõ iiah ja mõskmi-sõkotus oll valõt põrmanduga' ja mõnõ praoga', kohe olli' essünü' mõnõ' kusikuklasõ'. WCh mõista-as Nefretete nõõ-räst vett pääle tõmmada', selle ot timä tiia-ās, oll jo piiga önnõ nuppaga' WC-pottõ nānnü'. Mi viil kõnõli üte Leedu paariga', kiä' mootorrattaga' tiil olli'. Tasadsõ' ja armsa' inemisõ'. Mi kõnõli näidega' vinne kee-leh. Nefretetele jäi tunnõh, ot kõik, kedä mi tii pääl trehvā, omma' tutvā'. Oll tegemist, ot ar' seletä', ot õga nuu' asä' õks nii olõ-õi. Leedulaisilõ Aarne kõnõl, kost mi olõ ja kuts näid kunigriiki.

Tull üü. Mi tšuuat istõ lõkkõ veereh, kon' kiholasõ' meid telki ar' ai'. Ja puhtana magama. Üle mitmõ päävä sai jāl' nor-maalnõ vahemaa läbi sõidõtus – üle 70 km.

Lätt edesi järgmädsēh lehek.

Lipuga Emmastõh.

Kauri Aarne kogo pilt

Pitsiga pitto vai pidol pitsiga

INGRIT KALA

seto pitsi päivi pääkörraldaja

Seto värmilitsõ pitsi päivi om Verskah peetu 28 vuuri. Tima-havatsõlõ vällänäütusele „Pidopits vai pitsi pido“ tuudi 19 tüüd. 18 näpotüütegijä hul-gah oll’ nuid, kiä’ ommava’ varahampa konkursil käänü’, a oll’ ka vahtsit osalõjit.

Pidopitsi oll’ hüä vällä säädä’ Verska külastuskeskusõhe – Reegi majja. Kolmõ nädäli joosul saiva’ kõik, kiä’ tahtsõva’, kävvü’ vällänäütüst kaemah ja hinele meeleperrä pitsile hellü andmah.

Kõik pitsi’ olliva’ kaameraga ülest võetu ja Facebuuki lajalõ ilmalõ kaemisõst ja helü and-misõst säetü. Parembidõ sort-misõst säeti kokko komisjon: Kangro Ulve, Lillmaa Terje, Kunsti Tiiu, Hörna Aare ja Möttusõ Raili. Hindäjä’ hint-siva’ innekõkkõ pitsi, kaeti, ku peeñokõistõ om pilotõtu, kuis sobis kangaga kokko ja kuis om ummõldu.

Edimäne preemia anti And-resoni Sigrele. Timä klei-diga „Tahassi jo pidolõ“ võisõ minnä’ õgalõ olõmisõlõ. Pits oll’ pilotõtu peeñokõsõ üte-kõrdsõ langaga ja uhkõhõ klei-diedidsele säetü.

Tõist ja kolmandat preemiat jäivä’ jagama Keerpalu Marika päaliniku pits ja Linnusõ Marje pikki käüssidega hamõh. Marika „Liniguotsõ vahtsõnõ elo“ oll’ kats erisagamast pitsi hõste kokko säetü ja hüä värmivali-kuga kimmähe pilotõtu. Marje tüü „Tüttele“ oll’ hõste vor-mistõtu, pulgakõistõga koetu pilo oll’ kimmähe katõ kanga

vaihõlõ säetü ja hamõh oll’ õkvalt nii, nigu aoluuh om olnu.

Koolinoortõ kõõ parembast tüüst kiteti Mikitämäe kooli 7. klassi opilasõ Kuusõmõtsa Diana „Tsimmikängä kott“. Tuu kott om illos, praktilinõ, rõõmsa ja hõste tettü. Diana juhendaja om Vabarna Maret.

Tõosõ preemia sai „Näio-kõsõ pidokleit“, kohe pitsi pilof Saarõkivi Katarina-Lee Verska kooli 5. klassist. Timmä opaš imä Pärtini Sigrid.

Kolmas preemia anti Gremzda Dagnija Danielalõ Mikitämäe kooli 7. klassist. Ilo-sidõ värmega, kõrdapite säetü lilli’ teivä’ „Hüä hõngu koti-kõsõ“ miildejäävast. Tütärlast opaš Vabarna Maret.

Hindaja’ andsõ’ vällä ka mitu eripreemiat.

IDEE preemia sai Linnusõ Marje seto pitsiga kaunistõt helmene. Seto pits helmise pääl om hüä idee ja õkvalt uut pidolõ ilotama minekit. PIDOTEEMA preemia sai Otsa Sirje valgõ keep. TRADITSIOONI preemia anti Kala Ingridile pulgakõis-tõga koetu piloga linigu iist. SUURÕ TUU preemia anti Pärtini Sigridilõ libligu pitsi iist. Pallõ õnnõ ja jõudu edespidit-sest kõigilõ!

2021. aastagal tulõva’ pit-sipäävä’ jälki. Konkursi teema om „Pulma’/Saaja“. Võidõ jo naada’ plaani pidämä, kiä mehele lätt vai naase võtt. Oodõt om nii traditsioonilinõ mõrsja ikulina ku tämbätse ao pruudiloor vai kosilasõlõ tettü seto värmilitsõ pitsiga aša’.

Timahava kõrrald’ pitsipäivi Seto Käsitüü Kogo, tugisi’ Rah-vakultuurikeskus ja Setomaa Vallavaltsus.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

1. Andresoni Sigre kleit „Tahassi jo pidolõ“. 2. Keerpalu Marika päaliniku pits „Liniguotsõ vahtsõnõ elo“. 3. Otsa Sirje valgõ keep. 4. Gremzda Dagnija Daniela „Hüä hõngu kotikõnõ“. 5. Kuusõmõtsa Diana „Tsimmikängä kott“. 6. Linnusõ Marje pikki käüssidega hamõh „Tüttele“. 7. Pärtini Sigridi liblikidõga pits. 8. Kala Ingridi pulgakõistõga koet piloga linik.

Seto Käsitüü Kogo pildit

Seto sepä lugu

JÄNESMÄE RAIVO

Ma olõ seto niipallõ, ku meil tiidmisi uma suguvõsast om. Tuud om koskil 1870. aastihe nii imä ku esä puult. Nimä’ omma’ peri Vilo vallast, a ma olõ sündünü Tarto liinah. Haig-last tuudi meid Rebäsmäele, rong oll’ mi peräst nimme kodo man kinni peet. Maja oll’ korgõ perve pääl, all oll’ uja ja kõrval raudtiitamm. Tuu oll’ raudtii maja. Sis ostõti puul maia kolm kilomeetrit kavvõmbahe Päkä küllä. Siih om müüidä lännu mino latsõpõlv, midä mälehtëä.

Latsõpõlv oll’, nigu maalat-sil õks oll’. Õgasugumatsi talo-tõid tull’ tetä’, tsikolõ hainu kakku’, peedilehti tsaka’, eläjilõ vett vitä’ ja lehmä mõtsa takast nüssmisõst kodo aia’. Talvõl päiv lühemp ja tüüd vähemp ja kuul võtsõ uma ao. Rassõmp oll’ hainatüü, kuna ma olli kõõ väi-komp, sis ma pidi hainu kaartõ ala sõkma. Sääll oll’ väega lämmi ja tolmunõ. Väikona miildüsi

Jänesmäe Raivo laado pääl.

Seto Käsitüü Kogo pilt

mullõ kalal kävvu’, tuuperäst jääki-s pättüstest aigu.

Esäl-imäl oll’ koolihari-dust 3-4 klassi. Ma olõ mitu kuuli lõpõtanu. Edimält käve naabriküläh Kahkva algkoo-lih, sis Hanikasõh ja keskkool sai kah lõpõtõt. Vahepääl tull’ Vinne kroonuh kävvu’. Pääle tuud lätsi EPAhe kalakasvatust opma, a tuu jäi katski. Tõlku oll’ tuust niipallõ, õt säält lõidse naase.

Aamõtõt om kah olnu uma-jago. Märgilidsõmpa’ mino jaoost ommava’ tüü puidutseh-ihh, piirivalvõh, Soomõh ehitü-sel. Sepätüüd olõ tennü pääle 10 aasta. Tuud aamõtõt opõ tõosõ sepä man. Sis olli ma nii vana, õt tiidse, mis mullõ meeleperrä om. Mullõ meelüs nokitsõminõ, meelüs laatu pääl kävvu’. Par-

hillatsõst olõ peris pakso naha kasvatanu, võta-i kõkkõ süä-mehe, ku kiäki halvastõ ütles. Inämbüs inõmisi omma’ hüä’ ja tuu, mis näilt saat, om „ener-gia“, mille ma laatuh käu.

Ma olõ umaette nokitsõja. Tellimüstüüd, koh hindäle vapa volli olõ-i jätet, taha-i tetä’ ja ütesugutsit asju om ka ikäv tetä’. Raha om raha ja vahel tulõ tetä’ ka tuud, mis meelü-i. Kõõ rohkõmp olõ tennü hobu-raudsõlgi. Põnõvamp om tüü, koh tulõ midägi säänest tetä’, midä olõ-i varõmp tennü. Üts põnnõv viimätse ao tüü oll’, ku inõminõ kõnõl luu ja ma tei tuu perrä aša.

Mino tegemistõst rohkõmpa saasõ tiidä’ Seto Sepä lehe päält molõraamatust vai trehvame laatu pääl.

Keväjäne kaeminõ Seto Köögi suvõlõ

MALKOVI PILLE

Seto Kük tegevjuht

Nii ku õks, tulõ talvõl kolm ja lumi uutmalda’, nii tulõ kipõlt ja uutmalda’ ka’ kuum kevväi ja edimält tüküs lämni suvi tähe-lepandmalda’ tegemisihe.

Seto Köögil om jo 29 hüvvä ja süüki tähtsäs pidävät liigõht.

Huvtavat tegemisi om hulga, kaemalda’ maakerä olukõrralõ. Suvõ peräotsah saa ETV kana-lilt kaia’ ütte ilosat üteminta-list filmiklippi, mia teno Edina Csüllõgilõ ja Inara Vanavalgõ kohvitarõ ja Seto Köögi osalu-

sõl pikä tüüpäävä joosul üles sai võõdõtus. Sisus om lühkol kli-pil nalast pööret teema, õt kuis saia’ kõrda, ku seto kiilt mõis-ta-ai, ja kuvvamuudu harinõda’ söõgi- ja keelekeskkunnaga’.

Maikuuuh om üldkuuholõk ja teema’ nii ku õks, aastaaru-annõh, tegemisi taadõ- ja ede-poolõ kaeminõ, ütehkuuh vaht-sidõ plaanõ pidäminõ. Fooku-sõhe võtami ka’ sõira geograa-filitsõ tähisega’ seot teema’ ja kuvvamuudu kogokunnah söõ-gituutja ja tarbija vaihõlist töö-nõtõosõ vajaduspõhist kuuh-tüüd kauma panda’.

Mi kõõ suurõbas välläkut-

sõs ja huvtavabas tegemisõs jo ütesä aastakka om Seto Külä-vüü kostipäiv. Sool suvõl om 25 talo-, kodo- ja morokohvkt.

Mi edimäne kokkosaaminõ kostipäävä tegijidõga’ om vaht-sidõ mõttidõ reisil Peipsi Toidu Tii pääl, koh mi Kau väiga’ ummamuudu kohvikih ja tege-vuisiga’ kotussih. Sool aastagal om registreerituil pikäaolinõ kohvigu kõrraldamisõ kogõ-mus, a hüä miil om üldä’, õt om ka’ vahtsit tulõjit. Kõiki uut iih huvtav ja vastutusrikas tüü.

Arvõsta’ tulõ sool 14.–15. augustil suurõ huviga’ mi päivi vasta, selle õt siseturisti huvi tulõ suur. Säänest arvamist kin-täs ka’ minevääastaganõ kohv-kidõ külästajidõ rekordarv. Mit-mõkesidse’ kultuurilis-luudus-ligu’ programmi’ andva’ süüke maigulõ võrtsi ja omma’ huv-tava’ kaia’ pääle turiste kind-lahe ka’ piirkunna elänikõlõ. Reklaamimisõlõ and huugu mano ka’ FB Seto Kük ja Seto Kostipäiv lehel neläpäivtsidõ kohvkit tutvustav lugu. Sis om huvilisil inne tiidä’ ja valikuvõi-malusõ’ kotoh tett, selle õt kõi-gih kohvikih kõtt täüs süvvä’ om ilmvõimalda’!

Hüä lausõh, midä tohi-i unõhta’ – armastus Kau õks kõtu kaudu!

Ilosit kokkosaamisi ja hüä-maigulist ja tervuslikku suvvõ!

Filmiklippi tegemäh.

Seto Köögi kogo pilt

Seto Instituudi kodolehe pääle sai üles andmõbaas Petsere lutõri surnuaia kottalõ

RAUDOJA AHTO

Seto' om õks sääntse' inemisõ', kiä' tiidvä' mitu põlvõ tagasi ummi ligimätsi ja peetas õks meeleh, kiä kohe ommõ ka matõt. Käüdas õks kääpä pääle ni hoiõtas nuu' kõrrah. Setomaal olõ-i õnnõ setokõisi kalmuaia', a Petsere liinah om ka lutõri surnuaid, kohe om matõt viimätsse aastasaa joosul inäp ku paar tuhat inemist. Inämbüs omma' Setomaa jaost väiga tähtsä' ja lugupeet inemisõ' olnu, kiä' peri Eestimaalt. Om põlitsit Petserega seot inemisi, a hulga om ka sääntsit, kiä' tulli' siiäkanti edimätsse Eesti Vabariigi aigu tüühü – sõaväeläse', koolioppaja', riigiaamõtniku'. Nä teie' Petserehe uma kodo ja ku elopäävä' näil ja näide latsil lõppu joudsõ', matõtigi nä Petsere liina lutõrlastõ surnuaid.

Tuu surnuaid näge vällä säänest muudu, ku oldas Eestih harinu – havvaplatsti' omma' suurõ' ja olõ-i ravvast aidu ümbre kääpä tett. A tuu ommõgi ütest külest halv – vindläse' om naanu sinnä' vahtsõbal aol umatsit matma ja matõtas eski üle, selle õt palõdõl sinnä' matõtuil omma' umatsõ' üle ilma lakja linanu ja olõ-i saanu tulla' kää-

Petsere surnuaial.

Partsi Triinu pilt

pit kõrda tegemä. Nii nuu' olli' kinni kasunu. Ja ommõ ka pallõ sääntsit, kelle sugulasõ' tiia-i, õt näide ligemätsse' om Petserehe matõt, ni koh om näide havvaplatsti'.

Kõõ tuu pääle mõtõldõh tullegi sääne mõtõh, õt olõsi' vaia nuu' andmõ' nuist, kiä' sääil kalmuaiah puhkasõ', kokko kõfada'

ja tetä' üle interneti kättesaadavast. Ku plaan sai kokko peetüs, tull' pääle taud, ni päse-s siist inäp kukkimuudu üle kontrolljoonõ.

A om õks üts hüä ineminõ – Partsu Triinu, kiä tüütäs Pihkvah ja kiä loidse aigu nuu' kääpäkesse' pildi pääle üles võtta' ja väigokõnõ jutt

mano panda', kuiss kõik tuu sääil vällä näge. Tuust om muidoki tolku maala, ku kõik jääse kohegi üte inemisõ puutrihe vai lavvasuhvlihõ. Nii mi märke, õt kuvvamuudu tuud tetä', õt kõik toolõ materjalilõ liki pääsesi'.

Appi tull' Tullusõ Kaja, kiä nakas kokko kõfat materjali Exceli tabelihe pandma ni ütte

Kae' perrä!

■ Andmõbaasi saat kätte sääntsest kotosõst ku <http://setoinstituut.ee/kalmistud/>

ja tõist muudu sätmä, õt saasi' inerneti kaudu tuu kätte saia'.

Sis tull' mängu Seto Instituudi hüä sõbõr Timuski Henry, selle õt õgaüts mõista-i säänest arvutitüüd, a timä om säänest muudu värgiga sõbõr ja mõist tabeli ja plaani massinah kokko panda' ja viil säänest muudu, õt vällä tulõ illos kodo-leht. Määnest muudu tuu vällä tull', saatki ti instituudi kodo-lehe päält kaia' ja tuuga edesi tüüd tetä'.

Om jo innegi sääntsit programmõ tett, koh om üleväl kalmuaia' üteh plaani ja havvaplatsti piltega – näitest tiidäs andmõbaasi Haudi. A mi jaost olõ-s ütski täpselt sääne, ku mi tahtsõ, ja nii tullegi hindäl vällä märki', mis mi taha ja tuu ar' tetä'.

Parhilla' om meil tett niimuudu, õt mi andmõbaasist saat otsi' havvaplatstö kaup ja kaia', kiä om sinnä' matõt. Otsingut saat tetä' nii väärku priinime perrä, sünnü- ja kuulmisao perrä. Ku lüüt andmõbaasi sisse, minka perrä tahat otsi', nakas ta eis' andmit

vällä pakma. Ku om käeh, kedä otsit, saat kaia', koh ommõ timä havvaplatsti ni määnest muudu tuu parhillatsõl aol pildi pääl vällä näge.

Otsingut saat tetä' ka sis, ku kalmuaia plaani pääle klõpsat – kõrraga näet, kiä kohes om matõt.

Viil om andmõbaasih 1957. aastagal tett kaart, kost saat kaia', kiä kohes oll' tuud aigu matõt. A tuud saat õnnõ kaia', tuu perrä saa-i otsingut tetä'. Sõo andmõbaas om tett õnnõ välitüü perrä ja sääil või olla' veedkese viko sisse trehvanti.

Tuuperäst pallõsigi kõiki hüvvi inemisi, ku ti lõvvät koh midä saa praavita', tuust meele tiidä' anda'. Tiidä' pallõsi' anda' ka tuust, ku ti tiiat, kiä kohes viil om matõt, selle õt hulga om sääntsit kääpit, koh pääl olõ-i risti vai havvakivvi, minka pääle olõsi' nimi kiroto.

Sis mi korja viil kokko ka elolugusit ni andmit perridõ ja nuidõ inemisi aoluu kottalõ. Tulõvikuh om plaan ka sääntse' andmõ' sinnä' kodolehe pääle ülest panda' vai aoluu jaost arhiiv tetä'.

Olkõ' hüä, ankõ' soost andmõbaasist nuilõ kõigilõ tiidä', kiä' võisi' olla huvilisõ', ni saatkõ' ka eis' meele andmit, ku ti viil midägi tiiat.

Tennä jo ette!

Sündmüisi juunih

- **30. mail** kell 9 suvistõ näpotüü- ja maalaat Verska gümnaasiumi aiah.
- **1. juunil** kell 9 Põhjalaagri teemapäiv Reegi majah.
- **1. juunil** kell 11 Setomaa valla väigokõisi vallakodanikõ vastavõtt Reegi maja moro pääl.
- **3. juunil** kell 12 näütuse „Obinitsa külä“ avaminõ Obinitsa muusiumih.
- **7. juunil** kell 15 Tarto 2024 regionaalsõ projektitaotlusvooru infopäiv.
- **12. juunil** kell 12 om XI suur sõirapäiv.
- **12. juunil** kell 12 latsilaat Matsuri turuplatsti pääl.
- **13.–15. juunil** III seto näpotüülaagri Litvina küläh.
- **15. juunil** kell 14 näütuse „Üsälino“ avaminõ Verska Talomuusiumih.
- **20. juunil** kell 12 om VVVV – Värskas Vabalt Võlli Vallutamah 2021 Verska Sanatooriumi rannah.
- **22. juunil** kell 20 Miktämäe jaanipido Miktämäl.
- **23. juunil** kell 20 Verska jaanipido Verska Sanatooriumi rannah.
- **25.–26. juunil** Seto Folk – meelega' mõtsa Verska laululaval.
- **26. juunil** kell 18 II Seto tandsopido KAGOH KUL'ATASÕ' Verska Talomuusiumih.

Üts tii om käutu ja lugu kõnõldu.

TORMI ALEKSA
16.02.1927 – 22.04.2021

Olõ lõpmalda tenolik Seto Kuningriigi Kroonikogolõ ja pallõdõlõ seto inemiisilõ Eestih, Petseremaal ja üle kõõ ilma tugõmisõ ja avtamisõ iist esäkõsõ perämäste sängü saatmisõl. Aiõumma huulmast, hoitmast ja avvustamast!

Tütär **Tormi Piret**

Jumalaperi olgu' Su hing, mi pikäaolinõ vedosnik

SULEV MÄEVÄLI
28.02.1936 – 21.05.2021
Leelopark Sõsarõ

Leinämi

† **Miller Leim**
† **Olev Kalm**
† **Kaljo Kõrgemäe**
† **Vitali Knäsev**
† **Malle Männik**
† **Aino Tikkop**

SÜNNÜPÄÄVÄ' JUUNIH

Ülendi Linda – 85

3. juuni
Sõsarõ leelonaane, sõnolinõ

Vahelaane Paul – 85

4. juuni
Liinatõsura' laulu- ja pillimiis

Ressi Georg – 77

4. juuni
Hõpõhõimu laulumiis

Majaku Helju – 62

7. juuni
Petsere Seto Etnokultuuri Ühingu iistvidäjä

Nikitini Riina – 60

7. juuni
Hõpõhelme' ja Meremäe mehe' leelonaane, Meremäe-Obinitsa naiskoori laulja

Taali Kati – 38

7. juuni
rahvakultuuritüütäjä, Madara' leelotaja

Lintropi Aado – 65

9. juuni
Liinatõsura' laulumiis, folklorist

Niiluse Olga – 71

10. juuni
Ilolisõ leelonaane

Pakleri Sirje – 77

12. juuni
Hõpõhelme' ja Meremäe mehe' leelonaane

Palmi Aili – 62

12. juuni
Ilolanga leelonaane

Palmi Riia – 59

12. juuni
Meremäe-Obinitsa naiskoori laulja

Hade Aleksandra – 95

15. juuni
Trõnnõ leelokoori innine laulja

Siruli Sirje – 57

14. juuni
leelonaane

Lillmaa Tiina – 61

15. juuni
Obinitsa raamadukogo juhataja

Targa Kiira – 72

22. juuni
lehelugõja Petsereh

Priksi Kristjan – 44

22. juuni
muusigamiis

Vabarna Jane – 41

23. juuni
sootska, Seto Kongressi Vanõmbidõ Kogo liigõh, Verska Naase' leelonaane

esä Sakarias – 52

24. juuni
kerigumiis, laulumiis

Männiku Õie – 70

25. juuni
Ilolanga leelonaane

Tammiste Riin – 31

25. juuni
Tsibihärläse' leelotaja, Taarka Perimüstiätre näütlejä

Süvaoro Tiina – 43

26. juuni
Mokornulga koori leelonaane

Kõivu Eha – 70

30. juuni
Kuldatsäuga leelonaane

Luiga Pille – 41

30. juuni
Sõsarõ leelonaane

Setomaa Vallavalitsus suuv õnnõ:

Natalja Oinak
Selma Kurg

97
94

Marie Tammisto

Alehtina Haljasemets
Jevgenia Ruunik
Valter Leppoja
Jevpraksinia Štšegoleva
Olga Haak
Maria Viard
Manni Toobre
Luule Aste
Valentin Saaremets
Liia Lillepuu
Einu Mäepalo
Jevgenija Kozlova
Aino Laiv
Jaana Talas
Silvi Kahu
Valentiina Mehilane
Sofia Uibo
Taimi Priiko
Sinaida Järv
Valentina Kolonistova
Ilse Raiv
Marie Tkatsuk
Peeter Kiisik
Olga Andresson
Toomas Teervalt
Aino Ilves
Alexey Kryukov
Elme Haavik
Silvi Talv
Anatoli Kutuzov
Juta Piiling
Luule Kuura
Pelageja Sass
Lilli Piksoõt
Tiina Põlgaste
Joel Gilbert Pierre
Kuhlmann
Ego Kõiv

93
91
91
90
88
88
86
86
86
85
84
83
82
82
82
81
81
81
80
80
80
78
77
76
76
76
75
75
74
73
73
72
72
72
71

70
70

Õnnitlõmi tillõkõisi vallakodanikkõ!

EMILY TÖNTSEL

HANS MARIENHAGEN

EIA MARIE TAMM